

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ออกกลางคัน ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
  - 1.1 ความหมายของการออกกลางคัน
  - 1.2 สาเหตุของการออกกลางคัน
  - 1.3 แนวทางการป้องกันการออกกลางคันของนักเรียน
  - 1.4 ผลกระทบและความสูญเสียต่อทางการศึกษาที่เกิดจากการออกกลางคัน
2. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
  - 2.1 แนวคิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
  - 2.2 รูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
  - 2.3 การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
  - 2.4 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
3. การศึกษาตามอัธยาศัย
  - 3.1 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 3.2 ความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 3.3 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 3.4 การเรียนรู้ตามอัธยาศัย
  - 3.5 ลักษณะ ประเภท และรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
  - 3.6 แนวทางการจัดการศึกษา 3 รูปแบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
  - 3.7 รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
  - 3.8 ปัญหาในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
4. การเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่อุปการศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

การออกกลางคัน นับเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในระบบการศึกษา มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการออกกลางคันไว้หลายประการที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อพื้นฐานของแต่ละคน ดังนี้

ความหมายของการออกกลางคัน

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2542: 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เรียนไม่สำเร็จตัวประโยค (มัธยมศึกษาปีที่ 3) และต้องออกจากโรงเรียน และรวมถึงผู้ที่เคยออกกลางคันระหว่างเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แล้วกลับมาเรียนใหม่ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนจนสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วย

ระสา จันทะคัต (2549: 8) กล่าวว่า นักเรียนออกกลางคัน หมายถึง นักเรียนที่มีแนวโน้มหรือปัญหาต่างๆ ซึ่งไม่สามารถเรียนจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550ก: 49) นิยามว่า การออกกลางคัน หมายถึง เด็กที่มีแนวโน้มว่าจะออกจากสถานศึกษา หรือเด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับที่เคยเข้าเรียนในสถานศึกษาก่อนเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี หรือนักเรียนที่ออกจากระบบโรงเรียนระหว่างปี ซึ่งเกิดจากสาเหตุฐานะยากจน มีปัญหาครอบครัว สมรสแล้ว มีปัญหาในการปรับตัว ต้องคดีถูกจับเจ็บป่วย อุบัติเหตุ อพยพตามผู้ปกครอง หาเลี้ยงครอบครัว และกรณีอื่นๆ

กษมา วรวรรณ ณ อยุธา (2550: 32) ได้นิยามการออกกลางคันว่า หมายถึง การที่นักเรียนออกจากระบบโรงเรียนก่อนจบหลักสูตรที่กำหนดไว้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนโดยสมบูรณ์ คือ นักเรียนที่โรงเรียนจำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียนโดยไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ไม่รวมถึงการจำหน่ายออกจากทะเบียนนักเรียนเหตุเพราะย้ายโรงเรียน 2) นักเรียนกลุ่มที่ออกจากโรงเรียนโดยไม่สมบูรณ์ เป็นนักเรียนกลุ่มที่มีโอกาสเสี่ยงที่จะออกกลางคันด้วยการขาดเรียนบ่อยๆ และมีลักษณะสำคัญเป็นปัจจัยประกอบ ได้แก่ ครอบครัวมีฐานะยากจน ต้องออกไปประกอบอาชีพ อพยพตามผู้ปกครอง ครอบครัวแตกแยก มีกรรมวิในวัยเรียน หรือถูกล่วงละเมิดทางเพศ ไม่ชอบกฎระเบียบของโรงเรียน มีทัศนคติไม่ดีต่อครู และนักเรียนที่มีบ้านห่างไกลโรงเรียน มีปัญหาการปรับตัว ถูกจับเพราะต้องคดีความ หรือถูกควบคุมตัวในสถานพินิจ ถูกคุมประพฤติพักรักษาตัวจากการติดยาเสพติด เป็นต้น นักเรียนในกลุ่มเสี่ยงเหล่านี้ จะขาดเรียนและออกกลางคันไปในที่สุด จึงเป็นกลุ่มที่ต้องหาทางป้องกันไม่ให้ออกกลางคัน ซึ่งแยกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เริ่มหยุดเรียนโดยไม่มีสาเหตุจาก 1-2 วัน ของสัปดาห์ ติดต่อกันไม่เกิน 10 วัน ลักษณะที่สอง หยุดเรียนต่อเนื่องมากกว่า 10 วัน ของแต่ละเดือน ติดต่อกันไม่เกิน 3 เดือน ลักษณะที่สาม หยุดเรียนมากกว่า 3 เดือน ขึ้นไป

ดังนั้น การนิยามการออกกลางคัน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวการนิยามจากนักเรียนกลุ่มที่ 2 ที่กล่าวว่า เป็นกลุ่มที่ออกจากโรงเรียนโดยไม่สมบูรณ์ เป็นนักเรียนกลุ่มที่มีโอกาสเสี่ยงที่จะออกกลางคัน ด้วยการขาดเรียนบ่อยๆ โดยให้นิยามการออกกลางคัน หมายถึง การที่นักเรียนต้องออกจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก่อนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่นักเรียนต้องออกจากสถานศึกษา ในขณะที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ หรือมีแนวโน้ม โอกาสเสี่ยงที่นักเรียน จะออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีลักษณะบ่งชี้จากการขาดเรียนตามระยะเวลา 3 ระดับ ได้แก่ 1) เริ่มหยุดเรียนโดยไม่มีสาเหตุจาก 1-2 วัน ของสัปดาห์ ติดต่อกันไม่เกิน 10 วัน 2) หยุดเรียนต่อเนื่องมากกว่า 10 วัน ของแต่ละเดือน ติดต่อกันไม่เกิน 3 เดือน 3) หยุดเรียนมากกว่า 3 เดือน ขึ้นไป วัดโดยการตรวจสอบพฤติกรรมการขาดเรียนของนักเรียนที่ออกกลางคัน แต่เนื่องจากเด็กที่อยู่ในระบบการศึกษา ถูกคาดหวังว่าจะยังอยู่ในระบบการศึกษา และศึกษาจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน อันเป็นการสร้างศักยภาพคนไทย ให้มีคุณภาพ การออกกลางคันจึงเป็นประเด็นน่าสนใจว่ามีความจำเป็น จะต้องจำแนกสาเหตุที่แท้จริงของการออกกลางคันให้ละเอียดลงไปหรือไม่ เพื่อประโยชน์ในการจัดการกับสถานการณ์นี้ในอนาคต

สาเหตุของการออกกลางคัน

การออกกลางคันเป็นปัญหาที่มีสาเหตุหลายประการ ซึ่งทฤษฎีเริ่มแรกของการออกกลางคันเป็นแนวคิดของ ทินโต (Tinto, 1975: 68-85) ที่ได้เสนอทฤษฎีปฏิกริยาของทินโต (Tinto's Internationalist Theory) ที่แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจการออกกลางคันของนักเรียน ซึ่งเป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงคุณลักษณะของแต่ละบุคคลกับสถาบัน ที่แสดงถึงการคงอยู่ โดยอธิบายว่าปัจจัยนำเข้า คือ ภูมิหลังครอบครัว ลักษณะส่วนบุคคลของนักเรียน และการจัดการศึกษาของโรงเรียน ส่งผลต่อความผูกพันต่อเป้าประสงค์และความผูกพันต่อสถาบัน ความผูกพันทั้งสองด้านจะส่งผลไปยังผลการเรียน การพัฒนาทางสติปัญญา และระบบสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน และความสัมพันธ์กับโรงเรียน สุดท้ายจะส่งผลไปยังการตัดสินใจที่จะออกกลางคันในที่สุด

จากการศึกษาของ แอสติน (Astin, 1984: 25, 297-308) เสนอทฤษฎีสิ่งที่เชื่อมโยงกับนักเรียน (Theory of Student Involvement) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับการออกกลางคัน พบว่า การออกกลางคันของนักเรียนขึ้นอยู่กับภูมิหลังของส่วนบุคคล และประสบการณ์ทางสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อระดับการคงอยู่ของนักเรียน จากการวิเคราะห์ด้วยสมการถดถอยพหุคูณด้วยลักษณะ 53 ประการ จากตัวแปรเริ่มต้น 110 ตัวแปร พบว่า ปัจจัยที่ทำนายดีที่สุด คือ ความสามารถทางวิชาการ และผลการเรียนของนักเรียน นอกจากนั้นปัจจัยนำเข้าที่มีอิทธิพลต่อการออกกลางคัน ได้แก่ ระดับความต้องการ ภูมิหลังทางศาสนา สภาพการเงิน นิสัยการเรียน การศึกษาของผู้ปกครอง และแนวโน้มการออกกลางคันต่ำเกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ การเป็นตัวแทนที่ชนะการเขียนจดหมายของโรงเรียน และ

การวางแผนเข้าเรียนต่อของนักเรียนมากกว่าหนึ่งโรงเรียน รวมถึงเพื่อนร่วมชั้นเรียนด้วย (Chamberlin. 2006: 5-6)

จากการศึกษาของทินโต (Tinto) และแอสติน (Astin) ที่กล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันของนักเรียนมี 3 ประการ ได้แก่ ลักษณะส่วนตัวของนักเรียน ลักษณะของครอบครัว และลักษณะของโรงเรียน ส่วน อรรถนพ ตั้งที่มกุฏ (2536: 6-7) พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกรออกกลางคันของนักเรียน ได้แก่ ปัจจัยด้านการเรียน และความสามารถทางสติปัญญา ปัจจัยด้านความต้องการ การได้รับการยอมรับ ปัจจัยด้านสุขภาพอนามัย ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ ด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บุรุศรี งามจิตร (2540: 44) ที่ศึกษาการออกกลางคันของนักเรียนประถมศึกษาในจังหวัดราชบุรี พบว่าการออกกลางคันของนักเรียนมีผลจากปัจจัย 7 ประการ คือ 1) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม 2) ลักษณะของผู้ปกครอง 3) สภาพแวดล้อมของโรงเรียน 4) ลักษณะของนักเรียน 5) ลักษณะของครู 6) การจัดการศึกษาของโรงเรียน และ 7) การจัดการเรียนการสอน ในขณะที่ ลำเพย สนธิ (2540: 189-200) ที่ได้ศึกษาปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคกลาง พบว่า ปัจจัยการออกกลางคันของนักเรียนประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวนักเรียน ปัจจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ปัจจัยด้านการบริการ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

สำหรับ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2540: 23) ได้ศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกรออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มี 6 ประการ คือ ปัจจัยของประชากร ปัจจัยพื้นฐานครอบครัว ปัจจัยสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ปัจจัยโรงเรียน ปัจจัยด้านจิตวิทยา และปัจจัยด้านพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งต่อมา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2543: 49-53) ได้สังเคราะห์งานวิจัย เรื่องการออกกลางคันของนักเรียนระดับชั้นพื้นฐาน พบว่า สาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบด้านครอบครัว ได้แก่ ระดับการศึกษาของบิดา มารดา การมีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว ความคาดหวังในการศึกษาของบิดา มารดา รายได้ของครอบครัว การตามใจเด็กมากเกินไป ผู้ปกครองไม่มีเวลาเอาใจใส่เด็ก ทางบ้านต้องการใช้แรงงานเด็ก

2. องค์ประกอบด้านชุมชนและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การคมนาคมไม่สะดวก ที่พักเป็นแหล่งสลิ้มเสียมโทรม การคบเพื่อนที่เกเร ชุมชนไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญการศึกษา การมีญาติพี่น้องออกกลางคันมาก่อน

3. องค์ประกอบด้านโรงเรียน ได้แก่ สภาพแวดล้อมโรงเรียนไม่เหมาะสม ครู และบุคลากรของโรงเรียนไม่ดี ขาดอุปกรณ์การเรียนที่น่าสนใจ การทำโทษของครู เพื่อนล้อเลียน กิจกรรมการเรียนการสอนไม่เอื้อให้อยากเรียน ถูกเพื่อนรังแก

4. องค์ประกอบด้านตัวนักเรียน ได้แก่ การหนีโรงเรียน ผลการเรียนต่ำ การทำการบ้าน การเคยสอบตก การถูกทำโทษ สถิติปัญหา ทักษะคิดต่อการเรียน การเบื่อหน่ายการเรียน การขาดเรียน พฤติกรรมเบี่ยงเบน การเคยสอบตกซ้ำชั้น การไม่รู้จัดแบ่งเวลาให้เหมาะสม ปัญหาเรื่องสุขภาพ ออกเพื่อแต่งงาน มีอายุมากเกินไป ปัญหาการสื่อสารกับครู ปัญหาชู้สาวหรือตั้งครรรค์ ออกไปทำงาน ประกอบอาชีพ ปัญหายาเสพติด ชอบเที่ยวเตร่ การคบเพื่อนเสเพล

ซึ่งการสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวัติรุ่งเรือง (Prawatrungruang, 2002: 75-92) ที่ศึกษาเรื่องความเข้าใจการออกกลางคันในโรงเรียนเอกชนในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะกรณีศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบปัจจัย กระบวนการ และการรับรู้ที่เกี่ยวกับการออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนเอกชนในประเทศไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 รวมถึงเหตุผลของการออกกลางคันตามการรับรู้ของผู้ปกครอง ครู และทีมงานโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนมีอัตราการออกกลางคันสูงในโรงเรียนทุกประเภท ปัจจัยของการออกกลางคันจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ภูมิหลังครอบครัว ลักษณะส่วนตัวของนักเรียน ปัจจัยภายในโรงเรียน และปัจจัยนอกโรงเรียน นักเรียนที่อาศัยอยู่กับผู้ปกครองเดี่ยวหรือครอบครัวที่สอง และมีประวัติการซ้ำชั้นมีโอกาสที่จะออกกลางคันสูง เพื่อนมีอิทธิพลสำคัญต่อการนำไปสู่การมีพฤติกรรมเสี่ยงจะออกกลางคัน รวมถึงการถูกกดขี่รังแก และปัญหาเกี่ยวกับระเบียบวินัยเป็นสาเหตุสำคัญของการออกกลางคันในปีแรก นอกจากนี้รายงานการวิจัยโอกาสทางการศึกษาของเด็กอพยพต่างด้าว และเด็กชนเผ่าในจังหวัดสมุทรสาครของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549: 20-21) ก็พบว่าสาเหตุการออกกลางคันมักเกิดจากปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับตัวเด็ก ประกอบด้วย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ การตกซ้ำชั้น ความไม่สนใจในการเรียน และเห็นว่าการเรียนเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ การที่เด็กมีอายุน้อยหรือมากเกินไป การมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทั้งสุขภาพกาย สถิติปัญหา และการมีปัญหาทางสังคมของเด็ก

2. ปัจจัยทางบ้าน ประกอบด้วย ความยากจน ครอบครัวมีรายได้ และการศึกษาต่ำ การย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ ความต้องการใช้แรงงานเด็ก และความไม่เอาใจใส่ของครอบครัวที่มีต่อการเรียนของเด็ก

3. ปัจจัยด้านโรงเรียนและครู ประกอบด้วย จำนวนครูที่ไม่พอเพียง ทักษะคิดที่ไม่ดีของครูต่อการสอนและต่อตัวเด็ก การที่ครูไม่สนใจติดตามเด็กที่ขาดเรียน การขาดแคลนอุปกรณ์การสอน และสิ่งอำนวยความสะดวก โปรแกรมการเรียนการสอนไม่น่าสนใจ ไม่ตอบสนองความต้องการของเด็ก

4. ปัจจัยด้านชุมชนและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน ความยากจน ความล้าหลังของชุมชน การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน น้ำกิน น้ำใช้ ชุมชนแออัด ชุมชนต่างวัฒนธรรม การที่คนในชุมชนมองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา และไม่มีความสัมพันธ์กับโรงเรียน ไม่สนใจกฎหมาย

จากงานวิจัยและผลการศึกษาของบุคคล หน่วยงานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปปัจจัยที่เป็นสาเหตุออกกลางคันของนักเรียน ได้แก่ 1) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวนักเรียน 2) ลักษณะของผู้ปกครอง 3) สภาพแวดล้อมของโรงเรียน 4) ลักษณะของนักเรียน 5) ลักษณะของครู 6) การจัดการศึกษาของโรงเรียน และ 7) การจัดการเรียนการสอน ซึ่งหน่วยงานการศึกษาทุกระดับจำเป็นต้องทำความเข้าใจ ใช้ประกอบในการวิเคราะห์สถานการณ์ และปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย อันจะนำไปสู่การวางแผน ป้องกันแก้ไขปัญหาการออกกลางคันของนักเรียนในโอกาสต่อไป

แนวทางป้องกันการออกกลางคันของนักเรียน

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยกับสาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนที่กล่าวมา พบว่า การออกกลางคันของนักเรียนมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน ดังนั้น การแก้ปัญหาดังกล่าว ก็จำเป็นต้องมีหลายมิติเช่นเดียวกัน (Schargel; & Smink. 2007: Online) จากศูนย์ป้องกันการออกกลางคันแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Dropout Prevention Center) ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและแนวทางป้องกันการออกกลางคันของนักเรียนทุกระดับ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ 15 ประการ ซึ่งมีผลกระทบทางบวกต่ออัตราการสำเร็จการศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยการวิเคราะห์งานวิจัย สนับสนุนการประชุมเชิงปฏิบัติการ และร่วมกับผู้ปฏิบัติงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการลดอัตราการออกกลางคันของนักเรียนที่เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนในกลุ่มเสี่ยงที่มีแนวโน้มจะออกกลางคัน

ยุทธศาสตร์ที่ศูนย์ป้องกันการออกกลางคันแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา กำหนดขึ้นมานี้ ใช้ได้ผลกับนักเรียนระดับ 12 ในทุกโรงเรียนทั้งในชนบทและชุมชนเมือง ซึ่งยุทธศาสตร์บางข้อก็อาจคาบเกี่ยวกันหรือใช้ร่วมกันได้ ยุทธศาสตร์ทั้ง 15 ประการ จำแนกออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. ยุทธศาสตร์ระดับพื้นฐาน ประกอบด้วย การให้คำปรึกษา การบริการการเรียนรู้ โรงเรียนทางเลือก และการพัฒนาหลังออกจากโรงเรียน

การให้คำปรึกษา หมายถึง การให้คำปรึกษาตัวต่อตัว เพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างที่ปรึกษากับนักเรียนโดยมีพื้นฐานจากความไว้วางใจ มุ่งเน้นวิชาการและแนวทางที่มีประสิทธิผลเพื่อกำหนดความต้องการเฉพาะ เช่น การอ่าน การเขียน หรือสมรรถนะทางคณิตศาสตร์

การบริการการเรียนรู้ เป็นการเชื่อมโยงกับการบริการแก่ชุมชนอย่างมีความหมาย ด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ทางวิชาการ วิธีการจัดการเรียนรู้นี้ สนับสนุนการเจริญเติบโตทั้งด้านส่วนตัว

และสังคม การพัฒนาอาชีพ ความรับผิดชอบต่อชุมชน สามารถนำไปสู่การปฏิรูปโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพได้ทุกระดับ

โรงเรียนทางเลือก เป็นการให้ทางเลือกที่หลากหลายแก่นักเรียนที่ออกกลางคัน ซึ่งสามารถนำไปสู่การสำเร็จการศึกษาได้ ด้วยแผนงานที่ให้การเอาใจใส่ต่อความต้องการพิเศษของนักเรียนแต่ละคน และความต้องการทางวิชาการสำหรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย

การพัฒนาหลังจากออกจากโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนจัดแผนงานเพิ่มพูนความรู้ หลังจากออกจากโรงเรียน และภาคฤดูร้อน มีการจัดข้อมูลสารสนเทศใหม่ เพื่อสร้างความสนใจในหลายๆ เรื่อง ซึ่งประสบการณ์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อนักเรียนในกลุ่มที่ล้มเหลวในการเรียนนี้

2. การป้องกันช่วงเริ่มต้น ประกอบด้วย การศึกษาในระดับเริ่มต้นการติดต่อกับครอบครัว จัดแผนงานการอ่านและเขียน

การศึกษาในระดับเริ่มต้น การอธิบายถึงการป้องกันเด็กตั้งแต่เกิดถึง 3 ขวบ ซึ่งช่วยให้การศึกษาที่ดีขึ้นแก่เด็ก สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลมากที่สุด เพื่อลดจำนวนนักเรียนที่อาจออกกลางคัน คือ การให้การสอนในชั้นเรียนดำเนินไปได้อย่างดีที่สุดตั้งแต่ตอนเริ่มต้นของการมีประสบการณ์ในโรงเรียน การติดต่อกับครอบครัว มีข้อค้นพบของการวิจัยว่า การติดต่อกับครอบครัวก่อให้เกิดผลทางบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และเป็นตัวทำนายที่ตรงที่สุดของความสำเร็จของนักเรียนในการเรียน

การจัดแผนงานการอ่านและเขียน เป็นการป้องกันในระยะเริ่มต้นเป็นการช่วยให้นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ตระหนักถึงการมุ่งเน้นทักษะการอ่านและการเขียนเป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในทุกวิชา

3. การสร้างการสอน ความพยายามที่จะรักษานักเรียนไว้ในโรงเรียน โดยเพิกเฉยต่อสิ่งที่เสริมกำลังใจให้เกิดขึ้นในชั้นเรียน หรือการกีดกันนักเรียน สามารถแก้ไขได้โดยกำหนดยุทธศาสตร์การผลิตครูที่ดีกว่า คือ การพัฒนาวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้เหมาะสมกับความต้องการรายบุคคลของนักเรียน สามารถก่อให้เกิดผลอย่างเพียงพอ การสร้างการสอน ประกอบด้วย การพัฒนาครูมืออาชีพ การจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายและพหุปัญญา เทคโนโลยีการสอน และการสอนรายบุคคล

การพัฒนาครูมืออาชีพ ซึ่งทำงานสอนเยาวชนที่มีความเสี่ยงที่จะล้มเหลวทางการเรียน ต้องการความรู้ลึกซึ้งสนับสนุน และต้องการได้รับการพัฒนาทักษะ วิธีการ การเรียนรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เมื่อนักการศึกษาจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้นักเรียนที่มีแนวทางการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน นักเรียนจะพบแนวทางใหม่และสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาความสำเร็จทางการเรียน กลายเป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต เทคโนโลยีการสอน การใช้

เทคโนโลยีจะให้โอกาสที่ดีที่สุดในการสอน ซึ่งช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ตามสภาพจริง การกำหนดปัญหา และปรับรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน การสอนรายบุคคล แผนงานการเรียนรู้รายบุคคลที่เหมาะสม สำหรับนักเรียนแต่ละคนช่วยให้ครูยืดหยุ่นกับแผนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

4. การสร้างชุมชนรอบโรงเรียน ทั้งนี้เพราะนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนทั้งก่อน และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็จะกลับเข้าสู่ชุมชน ความพยายามที่มีประสิทธิผลที่จะรักษานักเรียน ในโรงเรียนให้เกิดผลด้วยการติดต่อกับชุมชนรอบโรงเรียน การสร้างชุมชนรอบโรงเรียน ประกอบด้วย การสร้างความร่วมมือของชุมชนเชิงระบบ การศึกษาอาชีพและความพร้อมที่จะเป็นแรงงาน การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การป้องกันความเสียหาย เมื่อทุกกลุ่มในชุมชนให้การสนับสนุนแก่โรงเรียน ทำให้โรงเรียนมีโครงสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งก็จะสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งบุคลากร จะเจริญก้าวหน้าทางความรู้เชิงวิชาการยิ่งขึ้น

วูดส์ (Woods. 2006: Online) ได้กำหนดลักษณะของแผนป้องกันการออกกลางคันที่มี ประสิทธิภาพ 5 ประการ ได้แก่ การบริหารและจัดการองค์กร บรรยากาศโรงเรียน การบริการและการสอน หลักสูตรพร้อมเนื้อหาการสอน และวัฒนธรรมของครู นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบเสริมของแผน ป้องกันที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบริหารแผนโดยหน่วยงานภายนอกโรงเรียน 2) การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 3) การมุ่งเน้นภาวะผู้นำทางการสอนให้เป็นส่วนหนึ่งของผู้บริหาร 4) แผนที่มีความยุติธรรมแต่ไม่ประนีประนอม 5) แผนงานและตารางเวลาที่ยืดหยุ่น 6) ความร่วมมือของ ชุมชนและภาคธุรกิจ 7) การเลือกและพัฒนาที่มงาน

ดังนั้น แนวทางการป้องกันการออกกลางคันของนักเรียนก็คือ การส่งเสริมให้นักเรียน ที่มีความเสี่ยงจะออกกลางคัน โดยโรงเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดบรรยากาศ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม เงื่อนไขที่จะส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ ตอบสนองความสนใจตามศักยภาพของผู้เรียนที่ แตกต่างกันไปไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการทำงานที่ดีขึ้น หรือนำผลการเรียนรู้ไปสู่กระบวนการ ยอมรับหรือเทียบโอนไปสู่การศึกษาในระบบอื่นๆ หากสถานศึกษาสามารถดำเนินการได้ก็จะสามารถ ลดผลกระทบ ความสูญเปล่าทางการศึกษาที่เกิดจากการออกกลางคันได้

ผลกระทบและความสูญเปล่าทางการศึกษาที่เกิดจากการออกกลางคัน

การออกกลางคันเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก และเป็นปัญหา ทางสังคมที่มีความซับซ้อนที่ไม่สามารถแก้ไขได้ง่ายๆ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยทั้งใน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ไต้หวัน พบว่า มีนักเรียนที่ออกกลางคัน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับ มหาวิทยาลัย การออกกลางคันมีผลเสียทั้งต่อตัวนักเรียนเอง สังคม ประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียนที่ออกกลางคันในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อตัวนักเรียน เป็นอันมากในอนาคต

จำนวนนักเรียนที่ออกกลางคันไม่ใช่ประเด็นที่แท้จริง แต่จุดสำคัญคือ โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และระบบการจ้างงานในปัจจุบัน ดังนั้น จึงจำเป็นที่ผู้รับผิดชอบต้องไม่ปล่อยให้มีการออกกลางคัน ซึ่งหลายสิบปีที่ผ่านมาไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนที่ต้องออกกลางคันนั้น มีหลายประการ (Woods. 2006: Online) ดังนี้

1. การออกกลางคันของนักเรียน ทำให้นักเรียนไม่มีงานหรือได้ทำงานที่มีรายได้ต่ำกว่าความสามารถของตน หรือมีผลตอบแทนต่ำ หรือมีรายได้ที่แตกต่างกัน ระหว่างผู้ออกกลางคันกับประชากรอื่น ถ้าจำนวนของผู้ออกกลางคันสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โอกาสทางการจ้างงานจะถูกจำกัด เพราะสิ่งจำเป็นสำหรับการจ้างงานในปัจจุบันค่านึงถึงคุณภาพแรงงานที่ต้องอ่านหนังสือได้ มีการศึกษาสูง มีทักษะทางเทคโนโลยี

2. อัตราเพิ่มของพฤติกรรมเสี่ยง เช่น กิจกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร การตั้งครภภ์เมื่ออายุน้อย อาชญากรรม ความรุนแรง ความไม่รับผิดชอบ การติดยาเสพติด และการฆ่าตัวตายพบว่า มีความสัมพันธ์กับผู้ที่ยังออกกลางคันในระดับสูง

3. ผู้ออกกลางคันมีโอกาสที่จะเป็นภาระของสังคมมากกว่าประชากรอื่นๆ เนื่องจากทำให้ประเทศต้องรับภาระค่าใช้จ่ายทางสังคมมากขึ้น ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยสำรวจพบว่ารัฐขาดรายได้ถึงปีละ 3.2 พันล้านเหรียญสหรัฐ

4. ในการเปลี่ยนแปลงทางภาคการผลิต ทำให้เกิดความต้องการแรงงานกึ่งฝีมือและมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ เป็นแรงงานไร้ฝีมือได้รับความกดดันจากการจ้างงาน มีโอกาสก้าวหน้าต่ำ แรงงานที่ไม่มีทักษะจะมีรายได้น้อย

การออกกลางคันมีผลเสียทั้งต่อตัวนักเรียนเอง สังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนที่ออกกลางคันระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างทำให้ไม่สามารถแข่งขันด้านสังคมและเศรษฐกิจกับต่างประเทศได้ หรือพัฒนาประเทศตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้น เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาประเทศสู่เป้าหมายของชาติ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในอนาคต กระทรวงศึกษาธิการต้องเร่งให้หน่วยงานในสังกัดหาทางให้นักเรียนที่ออกกลางคันกลับเข้ามาเรียนได้ตามปกติ โดยการนำจัดการศึกษารูปแบบอื่นๆ มาดำเนินการร่วมกับการศึกษาในระบบที่เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสและมีทางเลือกในการสำเร็จการศึกษามากขึ้น

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาแนวคิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับกรอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ 1) แนวคิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) รูปแบบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 3) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ 4) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐาน สามารถอ่านออก เขียนได้ รู้หนังสือ และมีทักษะในการดำรงชีวิต ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ให้ความหมายว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546: 11-20)

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2542: 13) ให้นิยามว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถมองได้ใน 2 มิติด้วยกัน คือ 1) ในด้านเป้าหมายการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาเพื่อให้บุคคลมีเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม เพื่อให้สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป เครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย 2) ในด้านเนื้อหาการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความสำคัญของการรู้หนังสือ การคิดคำนวณ การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ และการสร้างคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะการรู้จักคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองในปัจจุบันและอนาคต

กระทรวงศึกษาธิการ (2547: 3) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า เป็นการจัดการศึกษาครอบคลุมตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

จากความหมายที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษาที่สนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล นับตั้งแต่การอ่านออก เขียนได้ สื่อสารได้ การเรียนรู้ทักษะทั้งสายสามัญและวิชาชีพเบื้องต้น สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ ปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งสิ่งที่บุคคลได้รับการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษา

การประชุมระดับโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ที่องค์การยูเนสโก และประเทศสมาชิก 155 ประเทศ จัดเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2533 ณ หาดจอมเทียน จังหวัดชลบุรี ที่ประชุมได้ประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) สำคัญที่ระบุไว้ตอนหนึ่งว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ พึงมีโอกาสได้รับการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อ

ตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ทักษะสำหรับการเรียนรู้ที่จำเป็น ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติ อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด เพื่อพัฒนาตนเองเต็มความสามารถ เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเต็มที่ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตลอดจนสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ ส่วนการกำหนดขอบข่ายและวิธีการจัดการศึกษาก็ดำเนินการแตกต่างกันไปแต่ละประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 6-9)

ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นปีที่ครบรอบทศวรรษของการประกาศปฏิญญาดังกล่าว องค์การยูเนสโกได้จัดการประชุมระดับโลกขึ้นที่กรุงดาการ์ ประเทศเซเนกัล และให้สมาชิกทั่วโลก ประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนของปี ค.ศ. 2000 (Education for All the Year 2000 Assessment, EFA. 2000) พบว่า ประเทศสมาชิกยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายได้ จึงได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายด้านการศึกษาเพื่อปวงชนไว้ 6 ประเด็น เพื่อกำหนดเป็นพันธกิจในการจัดการศึกษาระหว่างปี 2545-2559 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 11) ดังนี้

1. ขยายและปรับปรุงการศึกษา การดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียน โดยเฉพาะเด็กที่เปราะบางและด้อยโอกาส
2. รับรองว่าภายในปี ค.ศ. 2015 เด็กทั้งหมดโดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก และเด็กที่เป็นชนกลุ่มน้อยทางเชื้อชาติ สามารถเข้าถึงและเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ ที่มีคุณภาพ
3. รับรองว่าความต้องการ การเรียนของเยาวชนและผู้ใหญ่ ได้รับการตอบสนองด้วยโครงการทักษะการเรียนรู้ และชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน
4. พัฒนาอัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 50 ภายในปี ค.ศ. 2015 โดยเฉพาะสตรีได้พัฒนาการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน และต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่ทั้งหมดให้เท่าเทียมกัน
5. ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในการศึกษาระดับประถม และมัธยมศึกษา ภายในปี ค.ศ. 2005 และทำให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศในการศึกษาภายในปี ค.ศ. 2015 โดยเน้นการเข้าถึงการศึกษาของเด็กผู้หญิง และทำให้เกิดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ
6. พัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกด้าน และรับรองความเป็นเลิศทั้งหมด เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ที่ชัดเจน สามารถวัดได้โดยเฉพาะในเรื่องการรู้หนังสือ การคำนวณตัวเลข และทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต

ตลอดระยะเวลาของการส่งเสริมและขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชากรทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การยูเนสโก ได้ร่วมรับรองปฏิญญาโลก ว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชนครบ 10 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2543 ผลการดำเนินงานยังพบ

ปัญหาที่สำคัญ คือ ประเทศไทยยังไม่สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนที่อยู่ในวัยเรียนอีกจำนวนมาก จึงได้กำหนดกรอบการจัดการศึกษาระยะยาว 15 ปี (2545-2559) โดยมีหลักการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ให้มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เน้นความสำคัญกับผู้เรียนเพื่อให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย หลักการ และเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน และให้บรรลุเป้าหมาย คือ พัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง ดี เรียนรู้อย่างมีความสุข

กระทรวงศึกษาธิการ (2547: 16-29) จึงได้จัดทำนโยบาย และแผนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการที่สำคัญออกเป็น 2 ระยะ รวม 11 มาตรการ ประกอบด้วย

มาตรการที่ 1 รัฐจัดการศึกษาให้มีรูปแบบหลากหลาย ที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามศักยภาพและตามสภาพการณ์ท้องถิ่น

มาตรการที่ 2 มรดกของสังคมไทยที่ได้สั่งสมมาหลายร้อยปี ได้ช่วยประเทศพัฒนาภาวะวิกฤติมาได้ทุกยุคทุกสมัย ต้องจัดให้เป็นแกนของการเรียนรู้ โดยปรับให้เหมาะสมกับอายุ ระดับ และท้องถิ่นของผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรการที่ 3 รัฐสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 43 และมาตรา 289

มาตรการที่ 4 กำหนดบทบาทของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

มาตรการที่ 5 รัฐสนับสนุนให้ชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน ครอบครัว สถาบัน ศาสนา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อการจัดการศึกษา

มาตรการที่ 6 ให้รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษา ได้เรียนอย่างมีคุณภาพเท่าเทียมกันกับการที่รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติของรัฐ

มาตรการที่ 7 รัฐจัดการสนับสนุนเอกชน และองค์กรต่างๆ จัดการศึกษาให้ผู้ด้อยโอกาสทุกกลุ่มเป้าหมายเป็นการเฉพาะ ทั้งการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาพิเศษ ในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตามศักยภาพของผู้เรียน

มาตรการที่ 8 สำหรับประชากรวัยแรงงานที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบปกติ ให้รัฐจัดหรือสนับสนุนให้เอกชน หรือองค์กรต่างๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ โดยรูปแบบต่างๆ ทั้งการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชากรกลุ่มนี้

มาตรการที่ 9 รัฐจะจัดโครงการเฉพาะกิจ เพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นเสี่ยงภัย ทุกกัณฑ์โดยเฉพาะ

มาตรการที่ 10 รัฐจัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจะมุ่งปฏิรูป 4 ด้าน คือ 1) หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน 2) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา 3) การบริหารการจัดการ 4) การประกันคุณภาพการศึกษา และมาตรฐานการศึกษา

มาตรการที่ 11 รัฐกำหนดแนวทางการจัดงบประมาณเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความสามารถทางเศรษฐกิจของรัฐ เฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการลงทุน การดำเนินงานของสถานศึกษา ส่วนที่เป็นค่าเล่าเรียนในสถานศึกษาของรัฐ จะอุดหนุนสถานศึกษาเอกชนส่วนที่เป็นค่าเล่าเรียนในอัตราที่เท่ากันกับผู้เรียนในสถานศึกษาของรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาของผู้พิการและเด็กผู้ด้อยโอกาส รัฐก็จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายอื่นๆ ตามความเหมาะสม

จากมาตรการตามนโยบายและแผนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ของกระทรวง-ศึกษาธิการ เร่งส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อให้นักไทยเป็นคนเก่ง ดี และเรียนรู้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังส่งเสริมการศึกษาให้มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เน้นความสำคัญกับผู้เรียน เพื่อให้นักไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยอาจอาศัยรูปแบบการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

รูปแบบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นับเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของไทย ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี ด้วยการเรียนรู้อย่างมีความสุข สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 9-12) และกระทรวงศึกษาธิการ (2547: 21-25) ได้กำหนดรูปแบบของการจัดการศึกษาเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตไว้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา ของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยการศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546 มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุสามปีถึงหกปี เพื่อเป็นการวางรากฐานชีวิต การเตรียมความพร้อมของเด็กทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และการอยู่ร่วมกันในสังคม

1.2 การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษามุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน โดยปกติใช้เวลาเรียนหกปี

1.3 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ ดังนี้

1.3.1 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านต่างๆ ต่อจากระดับประถมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนรู้ความต้องการ ความสนใจ ความถนัด ของตนเอง ทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนความสามารถ การประกอบกิจการงาน และอาชีพตามควรแก่วัย โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

1.3.2 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษามุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ รวมทั้งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและทักษะทางสังคมที่จำเป็น โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี แบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ สามัญศึกษา และอาชีวศึกษา

1.4 การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าระดับปริญญา และระดับปริญญา

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม ครอบคลุมการจัดการศึกษาสายสามัญ และการฝึกทักษะอาชีพ โดยการศึกษานอกระบบสายสามัญมุ่งเน้นให้ผู้อยู่นอกระบบโรงเรียน ได้รับการศึกษาที่เทียบเท่ากับในระบบโรงเรียน แบ่งออกเป็นสองระดับ ได้แก่

2.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็นสามระดับ ได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็นสายสามัญศึกษาและอาชีวศึกษา

2.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งออกเป็นสองระดับ คือ การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และการศึกษาระดับปริญญา

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษานำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคมสภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนนอกระบบตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 9 ปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จนอายุย่างเข้าปีที่ 16 หรือ ได้ศึกษาจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนด

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย สรุปได้ดังนี้

1. การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด
2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนเต็มตามความสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติและตามศักยภาพ
3. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก ส่งเสริมความรู้ ทักษะ ทั้งประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา คณิตศาสตร์ รวมทั้งทักษะและประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ มีความเข้าใจเรื่อง การจัดการ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกัน แก้ปัญหา การจัดการกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง คิดเป็น ปฏิบัติได้ รักการอ่าน เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานสาระความรู้ด้าน ต่างๆ อย่างสมดุล รวมทั้งอำนวยการความสะอาดและจัดบรรยากาศเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
6. การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน
7. ประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการ ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับระดับ และรูปแบบการศึกษา

8. ใช้วิธีการที่หลากหลาย และให้นำผลการประเมินผู้เรียนมาประกอบการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ

9. จัดทำหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งเป็นหลักสูตรระดับชาติ และหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยสาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ทั้งความรู้ ความคิด ความรับผิดชอบ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเป็นไทย เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต

10. การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือบุคคลที่มีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล และผู้ที่ด้อยโอกาส ซึ่งมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

11. ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ

12. สถานศึกษาต้องพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษา

จากแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี พบว่า เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ต้องการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียนมากที่สุด ด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ทั้งวิชาการ วิชาชีพ ได้รับการส่งเสริมทักษะประสบการณ์ตามความพร้อม ความสามารถและศักยภาพของตน ได้รับการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม เหมาะสมกับวัย มีความรู้คุณธรรม สามารถนำสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข บนพื้นฐานความเป็นไทยอย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยรูปแบบของการจัดการศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ สำหรับการศึกษาระบบเป็นการศึกษาที่เด็กไทยส่วนใหญ่ต้องศึกษาจนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแนวทางการจัดการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้ มีคุณธรรมและ

มีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาค้นคว้ามุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะ และความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555: 39-51) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ จึงเกิดการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีความเหมาะสมชัดเจน ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พัฒนาประเทศ พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะและกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดหลักการ วิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอนในแต่ละระดับ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551: 11-55) ดังนี้

หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณธรรม บนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ได้

จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็น คนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสพการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัด ลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม
2. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหา อุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสม บนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรม และข้อมูล สารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้

มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา มีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม การรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารการทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสม และมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียน และอาชีพ สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็น กิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง ในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทร และสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้ได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกชั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตามความเหมาะสม และสอดคล้องกับบุคลิกภาพของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษา วิชาทหาร

2.2 กิจกรรมชุมนุม ชมรม

3. กิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสา พัฒนาต่างๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และ ค่านิยมที่พึงประสงค์ เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญ

ในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ และปฏิบัติได้ รวมทั้งคุณลักษณะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น ซึ่งสะท้อนถึงมาตรฐานการเรียนรู้ มีความเฉพาะเจาะจงและมีความเป็นรูปธรรม นำไปใช้ในการกำหนดเนื้อหา จัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดการเรียนการสอน และเป็นเกณฑ์สำคัญ สำหรับการวัดประเมินผลเพื่อตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน

1. ตัวชี้วัดชั้นปี เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนแต่ละชั้นปีในระดับการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 1-มัธยมศึกษาปีที่ 3)
2. ตัวชี้วัดช่วงชั้น เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6)

ระดับการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ทักษะการคิดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์ สมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว มีทักษะในการคิดวิจารณ์ ถอดคิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความดีงาม และมีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ หรือการศึกษาต่อ
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) การศึกษาระดับนี้เน้นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน สนองตอบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของ

ผู้เรียนแต่ละคนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ มีทักษะในการใช้วิทยาการเทคโนโลยี ทักษะกระบวนการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา การประกอบอาชีพ มุ่งพัฒนาตนและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำ และผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่างๆ

การจัดเวลาเรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้ตามความพร้อมและจุดเน้น โดยสามารถปรับให้เหมาะสมตามบริบทของสถานศึกษาและสภาพของผู้เรียน ดังนี้

1. ระดับชั้นประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละ ไม่เกิน 5 ชั่วโมง
2. ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 6 ชั่วโมง คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมง/ภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชา เท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาค มีเวลาเรียนวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง คำนวณน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิต ใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมง/ภาคเรียน มีค่าน้ำหนักวิชา เท่ากับ 1 หน่วยกิต (นก.)

การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และเพิ่มเติม สถานศึกษาสามารถดำเนินการ ดังนี้

ระดับประถมศึกษา สามารถปรับเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนด

ระดับมัธยมศึกษา ต้องจัดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานให้เป็นไปตามที่กำหนดและสอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อม จุดเน้นของสถานศึกษาและเกณฑ์การจบหลักสูตร เฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 สถานศึกษาอาจจัดให้เป็นเวลาสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีละ 120 ชั่วโมง และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 360 ชั่วโมงนั้น เป็นเวลาสำหรับปฏิบัติกิจกรรม

แนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ในส่วนกิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

ระดับประถมศึกษา (ป.1-6)	รวม 6 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3)	รวม 3 ปี	จำนวน 45 ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6)	รวม 3 ปี	จำนวน 60 ชั่วโมง

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน

ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

1. หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ เติบโตตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมองเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

2. กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

4. บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาท ดังนี้

4.1 บทบาทของผู้สอน

4.1.1 ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

4.1.2 กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้ และทักษะกระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการ และความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

4.1.3 ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

4.1.4 จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

4.1.5 จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.1.6 ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับธรรมชาติของวิชา และระดับพัฒนาการของผู้เรียน

4.1.7 วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

4.2 บทบาทของผู้เรียน

4.2.1 กำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

4.2.2 เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ

4.2.3 ลงมือปฏิบัติจริง สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

4.2.4 มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

4.2.5 ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะตามมาตรฐานของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนรู้มีหลากหลายประเภท ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และเครือข่าย การเรียนรู้ต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการ และลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน

การจัดหาสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง หรือปรับปรุงเลือกใช้อย่างมีคุณภาพจากสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมและสื่อสารให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยสถานศึกษาควรจัดให้มีอย่างพอเพียงเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการดังนี้

1. จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน สังคมโลก
2. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน เสริมความรู้ให้ผู้สอน รวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
3. เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
4. ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างเป็นระบบ
5. ศึกษาค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
6. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะๆ และสม่ำเสมอ

ในการจัดทำ การเลือกใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษา ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญของสื่อการเรียนรู้ เช่น ความสอดคล้องกับหลักสูตร วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหา มีความถูกต้องและทันสมัย ไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง รูปแบบการนำเสนอที่เข้าใจง่าย และน่าสนใจ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน และเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง และประเมินตามตัวชี้วัด เพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ในทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับชาติ การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงถึงการ พัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียนอย่างยิ่ง ตลอดจนข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ต่อการส่งเสริมสนับสนุน ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารวมและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผล ที่อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอ ในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงการ การประเมิน ชิ้นงาน ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนจะเป็นผู้ประเมินเอง หรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน และผู้ปกครองร่วมประเมิน ในกรณีที่ไม่ผ่านตัวชี้วัดให้มีการสอนซ่อมเสริม การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการ ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้โดยต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

2. การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินที่สถานศึกษาดำเนินการเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปีหรือรายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีจุดพัฒนาในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนรู้ในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ ซึ่งผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาและการรายงานผลการจัดการศึกษาต่อคณะกรรมการ

สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

3. การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ตามภาระความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการโดยประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้วยข้อสอบมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการโดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัด ในการดำเนินการจัดสอบ และการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4. การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียน ในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมิน ผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเปรียบเทียบคุณภาพการศึกษาในระดับต่างๆ เพื่อนำไปวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลการวางนโยบายของชาติ

ข้อมูลการประเมินทุกระดับจะเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษา ในการตรวจสอบทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระหน้าที่ของสถานศึกษา ที่จะต้องจัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ รวมถึงกลุ่มนักเรียนที่ออกกลางคัน ที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม ผู้เรียนที่ปฏิเสธโรงเรียน ผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ ข้อมูลจากการประเมิน จึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันทั่วถึง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้การพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน ซึ่งรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนที่ออกกลางคันระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ เป็นการจัดการศึกษาในระบบ ซึ่งต้องใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแนวทางการจัดการศึกษาและบูรณาการเรียนรู้ในระบบไปพร้อมกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยที่เกื้อหนุน โดยเฉพาะสื่อ แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน

1. การตัดสิน การให้ระดับและการรายงานผลการเรียน

1.1 การตัดสินผลการเรียน ในการตัดสินผลการเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้น ผู้สอนต้อง

คำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก และต้องเก็บข้อมูลของผู้เรียนทุกด้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในแต่ละภาคเรียน รวมทั้งสอนซ่อมเสริมผู้เรียนให้พัฒนาจนเต็มตามศักยภาพ

1.1.1 ระดับประถมศึกษา ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา และผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน มีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ในการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.1.2 ระดับมัธยมศึกษา ตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนตลอดภาคเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมดในรายวิชานั้นๆ ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน มีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ในการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การพิจารณาเลื่อนชั้นทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ถ้าผู้เรียนมีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อย เช่น นักเรียนมีผลการเรียนเป็น “ร” และสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่าสามารถพัฒนาและสอนซ่อมเสริมได้ แก่ผลการเรียน “ร” เป็นระดับผลการเรียน 0-4 ให้อยู่ในดุลพินิจของสถานศึกษาที่จะผ่อนผันให้เลื่อนชั้นได้ แต่หากผู้เรียนไม่ผ่านรายวิชาจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาต่อการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น สถานศึกษาอาจตั้งคณะกรรมการพิจารณาให้เรียนซ้ำชั้นได้ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงวุฒิภาวะและความรู้ความสามารถของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 การให้ระดับผลการเรียน

ระดับประถมศึกษาในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา สถานศึกษาสามารถให้ระดับผลการเรียนหรือระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียน เป็นระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ และระบบที่ใช้คำสำคัญสะท้อนมาตรฐาน

การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี และผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

ระดับมัธยมศึกษา ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา ให้ใช้ตัวเลขแสดงระดับผลการเรียนเป็น 8 ระดับ ได้แก่ 0, 1, 1.5, 2, 2.5, 3, 3.5 และ 4

การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี และผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วม กิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

1.3 การรายงานผลการเรียน

การรายงานผลการเรียนเป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครอง และผู้เรียนทราบ ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาต้องสรุปผลการประเมิน และจัดทำเอกสาร รายงานให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะๆ หรืออย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง การรายงานผลการเรียน สามารถรายงานเป็นระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียนที่สะท้อนมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระ การเรียนรู้

2. เกณฑ์การจบการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเกณฑ์ จบการศึกษาเป็น 3 ระดับ คือ

2.1 เกณฑ์การจบระดับประถมศึกษา

2.1.1 ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐาน และรายวิชา/กิจกรรมเพิ่มเติมตาม โครงสร้างเวลาเรียนที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

2.1.2 ผู้เรียนต้องมีผลการประเมินรายวิชาพื้นฐาน ผ่านเกณฑ์การประเมิน ตามที่สถานศึกษากำหนด

2.1.3 ผู้เรียนมีผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนในระดับผ่าน เกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.1.4 ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่าน เกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.1.5 ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และมีผลการประเมินผ่าน เกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.2 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2.2.1 ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมไม่เกิน 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2.2.2 ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิต ตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมไม่น้อยกว่า 14 หน่วยกิต

2.2.3 ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.2.4 ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.2.5 ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.3 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2.3.1 ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติม ไม่น้อยกว่า 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2.3.2 ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิต ตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติม ไม่น้อยกว่า 38 หน่วยกิต

2.3.3 ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.3.4 ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.3.5 ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

การจบการศึกษาชั้นพื้นฐาน สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การศึกษาเฉพาะทางการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษาทางเลือก การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสต่างๆ การศึกษาตามอัธยาศัย ให้คณะกรรมการของสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักเกณฑ์ในแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ส่วนนักเรียนที่ออกกลางคัน มีปัญหาด้านต่างๆ ทำให้ต้องหยุดเรียน หากตรวจสอบรายงานผลการเรียน มักจะพบว่า นักเรียนมีผลการเรียนติด 0, ร, มส อันเนื่องมาจาก มีเวลาเรียน ผลการเรียนรู้รายวิชา การอ่าน การคิดวิเคราะห์และเขียน หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดไว้

การเทียบโอนผลการเรียน

สถานศึกษาสามารถเทียบโอนผลการเรียนของผู้เรียนในกรณีต่างๆ ได้แก่ การย้ายสถานศึกษา การเปลี่ยนรูปแบบการศึกษา การย้ายหลักสูตร การออกกลางคัน และขอกลับเข้ารับการศึกษาต่อ การศึกษาจากต่างประเทศ และขอเข้าศึกษาต่อในประเทศ นอกจากนี้ ยังสามารถเทียบโอน

ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์จากแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ เช่น สถานประกอบการ สถาบันศาสนา สถาบันการฝึกอบรมอาชีพ การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การเทียบโอนผลการเรียน ควรดำเนินการในช่วงก่อนเปิดภาคเรียนแรก หรือต้นภาคเรียนแรก ที่สถานศึกษาของผู้ขอเทียบโอน ทั้งนี้ผู้เรียนที่ได้รับการเทียบโอนผลการเรียนต้องศึกษาต่อเนื่องในสถานศึกษาที่จะรับเทียบโอนอย่างน้อย 1 ภาคเรียน โดยสถานศึกษาที่รับผู้เรียนจากการเทียบโอน ควรกำหนดรายวิชา จำนวนหน่วยกิต ที่จะรับเทียบโอนตามความเหมาะสม

การพิจารณาการเทียบโอน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. พิจารณาจากหลักฐานการศึกษา และเอกสารอื่นๆ ที่ให้ข้อมูลแสดงความรู้ความสามารถของผู้เรียน
2. พิจารณาจากความรู้ ความสามารถของผู้เรียนโดยการทดสอบด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ
3. พิจารณาจากความสามารถ และการปฏิบัติในสภาพจริง

การเทียบโอนผลการเรียนจากสถานศึกษาที่รับเทียบโอนผลการเรียนของนักเรียน ต้องตั้งคณะกรรมการพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษาของสถานศึกษาตนเอง ให้เป็นไปตามประกาศ หรือแนวปฏิบัติ ของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น รายวิชาจากสถานศึกษาเดิมที่ขอเทียบโอนผลการเรียนมีชื่อไม่ตรงกับรายวิชาตามหลักสูตรสถานศึกษาใหม่ให้พิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้ หากมีมาตรฐานการเรียนรู้ตรงกันให้เทียบโอนผลการเรียนสู่อายวิชาใหม่ได้

โดยสรุป หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นี้จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่น สถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากนักเรียนไม่สามารถเรียนในระบบได้และต้องออกกลางคัน นักเรียนสามารถรับการศึกษาในรูปแบบอื่นได้ เช่น การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย

การวิจัยนี้ได้ศึกษาหัวข้อที่เป็นประเด็นขององค์ประกอบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่ามิมีบทบาทอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นระบบการศึกษาที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมาตรา 15(3) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ความหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และความหมายของการศึกษาตามความต้องการ

ความหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย มีผู้ให้ความหมายไว้พอสังเขป ดังนี้

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544: 3) ได้อธิบายว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือ การจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน โดยเฉพาะสื่อ แหล่งความรู้และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม

คูนส์ (Coombs. 1985: 24) ให้คำอธิบายว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กระบวนการตลอดชีวิตที่ทุกคนได้รับ และสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ การรู้แจ้งจากประสบการณ์ประจำวัน การสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน ที่เล่น จากตัวอย่างและเจตคติของสมาชิกครอบครัว เพื่อน จากการเดินทาง การอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสืออื่น หรือโดยการฟังวิทยุ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ ตามปกติแล้วการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่มีการจัด ไม่มีระบบ และบางครั้งไม่ได้ตั้งใจแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละคนเป็นอย่างมาก แม้แต่ผู้ที่มีการศึกษาในโรงเรียนมาแล้วก็ตาม

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2544: 7) อธิบายว่า การศึกษาตามอัธยาศัยมีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบที่อธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นเหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทน แต่รู้ว่ามีอยู่เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ หรือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2545ก: 32) ได้อธิบายว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการกิจกรรมที่เป็นกระบวนการเพื่อให้บุคคลได้ศึกษา ได้เรียนรู้ ได้รับทั้งความรู้ และการเรียนรู้ การที่จะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เช่น การให้ความรู้และประสบการณ์ผ่านสื่อหลายๆ ประเภท แหล่งความรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียน เลือกหาประสบการณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 10) กล่าวถึงการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

รุ่ง แก้วแดง (2546: 83) ได้อธิบายว่าการศึกษิตตามอัธยาศัยเป็นการศึกษิตตามความสนใจยึดหลักว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อัดด้วยตนเอง ตามมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติการศึกษิตแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เรียนรู้อัดจากประสบการณ์ชีวิตจากบุคคลอื่น แหล่งเรียนรู้อัด สภาพสิ่งแวดล้อม และสื่อต่างๆ ดังนั้น สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ ไม่ว่าจะ เป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรืออินเทอร์เน็ต ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่ง

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การศึกษิตตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษิตที่ให้ผู้เรียนอัดเรียนรู้อัดด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษิตจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ จึงเป็นกระบวนการศึกษิตที่บุคคลอัดรับจากเรียนรู้อัดที่เกิดขึ้นตลอดเวลาของการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน เกิดการสะสมสิ่งอัดได้เรียนรู้อัดที่อัดรับจากทักษะ ประสบการณ์ ครอบครั้ว สภาพแวดล้อม การทำงาน การพักผ่อน แหล่งเรียนรู้อัดและสื่อที่มีอยู่มากมาย เป็นการเรียนรู้อัดที่เกิดขึ้นจากความสนใจใฝ่รู้อัดของบุคคล หรือถึงแม้ไม่สนใจ แต่บุคคลสามารถรับรู้และสัมผัสอัดได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้อัดอย่างไม่รู้ตัว เป็นการเรียนรู้อัดที่ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเงื่อนไขของเวลา สถานที่ และอายุของผู้เรียนมาเป็นตัวกำหนด และเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดชีวิต

ความสำคัญของการศึกษิตตามอัธยาศัย

ปัจจุบันประเทศไทยมีระบบโรงเรียนเป็นสถาบันหลักของการจัดการศึกษิตเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และมีระบบการศึกษิตนอกโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษิตให้ประชาชนที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งเป็นการจัดการศึกษิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่แล้วก็ตาม แต่จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นวิกฤตการศึกษิตในปัจจุบัน ส่งผลให้การศึกษิตตามอัธยาศัยมีบทบาทและสำคัญอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นระบบการศึกษิตที่มีความเชื่อมโยงให้กับการศึกษิตตลอดชีวิต เพื่อให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันกับสภาพของสังคมในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ การศึกษิตตามอัธยาศัยยังเป็นระบบการศึกษิตที่เอื้อกับวิถีชีวิต และความสนใจในการเรียนรู้อัดของมนุษย์ที่ช่วยปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษิตตามอัธยาศัย ดังนี้

1. ความสำคัญด้านการเรียนรู้อัด ในช่วงชีวิตบุคคลการเรียนรู้อัดเริ่มขึ้นตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ปัจจุบันมีหลักฐานทางการแพทย์ และจิตวิทยาที่พิสูจน์แน่นนอนแล้วว่า เด็กสามารถเรียนรู้อัดได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาและสามารถที่จะเรียนรู้อัดได้ในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะ เป็นด้านภาษา ดนตรี จริยธรรม บิดา มารดา สามารถให้ลูกเรียนรู้อัดได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ด้วยการให้ฟังดนตรี ให้ฟังเทปบันทึกเสียง ธรรมชาติ การพูดคุยและการสัมผัสเด็กที่อัดรับการกระตุ้นอย่างเหมาะสม ตั้งแต่ก่อนเกิดสามารถช่วยให้สมองพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษิตแห่งชาติ. 2543: 16)

นอกจากนั้น การศึกษาตามอัธยาศัยยังเป็นการศึกษาที่บุคคลจะได้รับตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ ดังนั้นการศึกษาตามอัธยาศัย จึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ในช่วงชีวิตของบุคคล สามารถอธิบายได้ (สุมาลี สังข์ศรี. 2544: 6-7) ดังนี้

1. ช่วงวัยแรกเกิด (อายุ 0-3 ปี) บุคคลได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ อาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย
2. ช่วงก่อนวัยเรียน (อายุ 3-6 ปี) บุคคลได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก อาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง ได้แก่ การเรียนในศูนย์เด็กเล็กในชุมชน หรืออาจมีศึกษาในระบบบ้าง เช่น การเข้าเรียนชั้นเด็กเล็ก ในโรงเรียนประถมศึกษา หรือโรงเรียนอนุบาล
3. ช่วงวัยรุ่น (อายุ 6-22 ปี) ในช่วงวัยนี้บุคคลได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นหลัก อาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง สำหรับคนที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย บางส่วนที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม
4. ช่วงวัยทำงาน (อายุ 22-60 ปี) บุคคลในวัยนี้ได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลักอันเกิดจากการทำงาน และกระบวนการสังคมนีติ (Socialization) สำหรับการศึกษานอกระบบนั้นอาจเกิดตามความสนใจของบุคคล และการทำงาน
5. ช่วงวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป) การศึกษาและการเรียนรู้ของบุคคลในวัยนี้ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย และอาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย

ดังนั้น การเรียนรู้ในช่วงชีวิตของบุคคลเกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่บุคคลจะได้รับ อาจเรียกรวมได้ว่าตั้งแต่ปฐมบทการเรียนรู้ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และในแต่ละช่วงของชีวิตตลอดไปจนตายก็ว่าได้ ซึ่งเป็นระยะเวลายาวนานทั้งชีวิต เพราะฉะนั้นจึงนับว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นระบบการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของบุคคล

2. ความสำคัญด้านกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีข้อจำกัดด้านอาชีพ ด้านพื้นฐานการศึกษา ด้านความสนใจ ด้านสถานะทางสังคม และที่อยู่อาศัย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ มีความแตกต่างกันในเรื่องของอายุ ในเรื่องพื้นที่อยู่อาศัยทั้งผู้ที่อยู่ในเมือง ในสาขาอาชีพ ในเรื่องความสำคัญด้านกลุ่มเป้าหมายนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543ค: 17-18) เห็นว่าการศึกษาตามอัธยาศัยมีความจำเป็นมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายเข้าถึงการจัดการศึกษาของประเทศไทย พบว่า มีประชาชนที่มีโอกาสเข้าเรียนในระบบโรงเรียนที่มีอายุระหว่าง 3-17 ปี จำนวน 14.5 ล้านคน สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เรียนนอกระบบ มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 40 ล้านคน แต่การศึกษาตามอัธยาศัยมีกลุ่มเป้าหมาย

ที่ครอบคลุมประชากรทั้งประเทศ จำนวน 61 ล้านคน ซึ่งนับว่าเป็นระบบการศึกษาที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. ความสำคัญด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้แนวคิดของการศึกษาก้าวไปสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสการศึกษาตามอัธยาศัย จึงนับว่ามีบทบาทสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันกับสภาพสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นระบบการศึกษาที่สามารถเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคล ส่งเสริมให้บุคคลได้รับการศึกษาและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนจนสามารถปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538ข: 12-13) ดังนี้

3.1 เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกัน

3.2 เพื่อตอบสนองของความต้องการการเรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตของบุคคล

3.3 เพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถพึ่งพาตนเอง มีความรู้ ทักษะ ที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้จากการนำตนเองอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงเพื่อการพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

3.4 เพื่อตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนๆ สามารถเลือกเรียน มีวิธีการเรียนตามความเหมาะสม และระดับความสามารถของตนเอง เป็นการศึกษาที่บูรณาการกับวิถีชีวิต

3.5 การตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามสภาพการณ์ และสังคม เพื่อส่งเสริมความสามารถของบุคคล ให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ทุกช่วงของชีวิตของบุคคล กลุ่มเป้าหมาย คือคนทุกคนในสังคม และเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน และมีวิธีการเรียนตามความต้องการ เพื่อให้บุคคลสามารถพึ่งตนเอง มีความรู้ ทักษะที่จะแสวงหา ความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้ ตลอดจนจนเป็นการศึกษาที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society)

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย 1) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแบบไม่เป็นทางการ 2) แหล่งการเรียนรู้ สื่อการศึกษาตามอัธยาศัย 3) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแบบไม่เป็นทางการ การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ไม่มีแบบแผนที่ชัดเจน ไม่มีกำหนด และไม่เป็นทางการ เป็นเพียงกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายที่เกิดจากสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต สถานการณ์ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือเป็นการจัดขึ้นตามธรรมชาติในวิถีชีวิตและสังคม ดังนี้

1. ผู้จัดการศึกษาในวิถีชีวิต ผู้จัดในลักษณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดแบบแผนการดำรงชีวิต ทักษะ และความเชี่ยวชาญต่างๆ ตลอดจนการสืบทอด ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ในท้องถิ่น โดยมีลักษณะในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผู้จัดกลุ่มนี้ ได้แก่

1.1 สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญที่สุด ที่สอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต มารยาทสังคม การปฏิบัติตน ตลอดจนการดำรงชีวิตและการอยู่รอดในสังคม ในครอบครัวมีพ่อแม่ มีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย และการถ่ายทอดความรู้แบบไม่เป็นทางการผ่านวิธีการบอกเล่าสั่งสอนสาธิตให้ดู สร้างบรรยากาศภายในครอบครัว ศึกษาจากของจริงหรือ ศึกษาดูงาน เป็นต้น

1.2 สถาบันศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมที่สืบทอดความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการสืบทอดคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ จากการปฏิบัติจริงในวิถีชีวิต เช่น การบวช และการปฏิบัติพิธีการทางศาสนาต่างๆ

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรม และองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อมา ในแง่ของผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ ผู้รู้ในท้องถิ่นในลักษณะของบุคคล กลุ่มบุคคล ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ จารีตประเพณีของท้องถิ่นผ่านวิธีการบอกเล่า การทำให้อู การสาธิต การสังเกต การอบรม การฝึกทักษะ และความเชี่ยวชาญต่างๆ เป็นต้น

2. ผู้จัดการศึกษาตามบทบาทขององค์กร ผู้จัดประเภทนี้มีได้มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจการดำเนินงานขององค์กรเป็นหลัก ผู้จัดกลุ่มนี้ ได้แก่

2.1 หน่วยงานสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งโดยทั่วไปสื่อมวลชน มีหน้าที่ในการให้การศึกษาตามอัธยาศัยเกี่ยวกับการให้ความรู้ต่างๆ ทั้งในด้านการเมือง อาชีพ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย วิทยาศาสตร์ และการบันเทิง เป็นต้น

2.2 หน่วยงานบริการของรัฐ ที่นอกเหนือจากสถานศึกษา ได้แก่ กระทรวง ทบวงกรมต่างๆ มีหน้าที่ในการบริการประชาชน มีสาขาของหน่วยงานอยู่ทุกระดับพื้นที่การปกครองประเทศ และส่วนท้องถิ่นในทุกระดับ หน่วยงานเหล่านี้ มีบทบาทในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในรูปของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ

2.3 องค์การการทำงาน ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม สถานประกอบการต่างๆ เป็นผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ เรียนรู้ความสำเร็จ จากปัญหาในการทำงาน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ผู้บริหารองค์กรเป็นผู้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพในการทำงาน เป็นต้น

2.4 องค์กรเอกชนในประเทศไทย มีองค์กรเอกชนที่เป็นทั้งสถาบัน สมาคม มูลนิธิ และชมรมต่างๆ ที่ให้บริการความรู้แก่สมาชิก ผู้รับบริการในรูปของการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งที่เป็นภารกิจหลักและภารกิจสนับสนุนขององค์กรเอกชน เหล่านี้

2.5 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีภารกิจในการบริการประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการจัดทรัพยากรท้องถิ่น การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

3. กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งปัจเจกบุคคลได้รับความรู้ ทักษะ ทศนคติจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในครอบครัว ที่ทำงานและในชุมชนเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมตามธรรมชาติในวิถีชีวิต ได้แก่ การพูดคุย ถกเถียงปัญหา การหารือ การบอกเล่า การสั่งสอน การสาธิตให้ดู การอ่าน การสืบค้น การค้นคว้า การค้นพบ การประดิษฐ์ต่างๆ การท่องเที่ยว การละเล่น การแสดง การเลียนแบบ การสังเกต การปฏิบัติจริง

4. แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติและสังคม เป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในวิถีชีวิต ตามสภาพสังคมและชุมชน ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ จำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้

4.1 แหล่งการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นแหล่งความรู้ตามสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ ครอบครัว สถานที่ทำงาน และแหล่งชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติทางสังคม ได้แก่ ร้านค้า ตลาด ห้างสรรพสินค้า สถานบริการต่างๆ นอกจากนี้ยังมีแหล่งชุมชนอื่นๆ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

4.2 แหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น ศาสนสถาน หอศิลป์ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น

4.3 แหล่งนันทนาการ เช่น สนามเด็กเล่น สนามหรือศูนย์กีฬา สระว่ายน้ำ สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงภาพยนตร์ โรงละคร และสถานที่มีการละเล่นต่างๆ

4.4 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่นวนอุทยาน ป่า ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ต้นไม้ สัตว์ และแมลงต่างๆ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

สำหรับสื่อการศึกษาตามอัธยาศัย ก็มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้และการสร้างเสริมมวลประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่บุคคล สำหรับสื่อการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถจำแนกได้ 6 ประเภท ดังนี้

1. สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรมอันดีงาม ตลอดจนการจรรโลงไว้ซึ่งแบบแผนประเพณีของสังคมและชุมชน
2. สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แผ่นพับ แผ่นปลิว หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ
3. สื่อโสตทัศนศึกษา ได้แก่ ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ และสื่อโสตทัศนศึกษา ประเภทต่างๆ
4. สื่อป้ายสารสนเทศ และนิทรรศการ ได้แก่ ป้ายประกาศข่าวสารความรู้ ป้ายบอกเล่าความเป็นมา ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายประกาศ ป้ายสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ และนิทรรศการความรู้ต่างๆ
5. สื่อสารมวลชน เป็นสื่อการเรียนรู้ในลักษณะของการแพร่กระจายสารสนเทศสู่สาธารณะ โดยมีสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ที่สำคัญ คือ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
6. สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร เป็นผลสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี องค์ความรู้ต่างๆ ที่สามารถถ่ายทอดและเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วโลก ผ่านทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสารที่มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้จากเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ ผ่านบทเรียนออนไลน์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และการเรียนรู้ฐานข้อมูลสารสนเทศในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ที่เกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพการณ์ มีวิถีชีวิตอันได้แก่ การเรียนรู้ตามสถานการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนตามสภาพจริง สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงพอสังเขป ดังนี้

1. การเรียนรู้ตามสถานการณ์ (Situated learning) เรื่องนี้้นำเราไปสู่แนวคิดใหม่ที่ว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจว่าการเรียนรู้ไม่ใช่เฉพาะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในบุคคล (Internal) มาสู่ความเข้าใจที่ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากกระบวนการทางสังคม แนวความคิดนี้เกิดในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 จากการทดลองและการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแสดงออกพฤติกรรมที่เป็นความรู้นั้น พบว่า การแสดงพฤติกรรมที่เป็นความรู้ต่างๆ เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป การเรียนรู้ี้มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ในกิจกรรมของชุมชนกับความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนโดยรวม จากการศึกษาที่บุคคลเข้าไปเป็นผู้ที่มีส่วนร่วม เป็นสมาชิกในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้บางครั้งก็เกิดขึ้นได้โดยไม่ตั้งใจ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบสังคมและชุมชน (Lave; & Wenger. 1991: 42)

2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory learning) เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการกลุ่ม เกิดการเรียนรู้การแก้ปัญหา การระดมพลังสมอง โดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น Mind map met plan การจัดการเวทีประชาคม การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น การเรียนรู้แบบนี้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน สิ่งสำคัญคือ การให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ในกิจกรรมที่หลากหลาย เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เพราะความรู้ และความจริงในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนจะต้องพยายามค้นคว้าหาความรู้ที่เปลี่ยนแปลง และวิธีการต่างๆ ที่จะตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543ข: 32) ซึ่งสามารถ ไชยพันธุ์ (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของสมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยมากเกือบทุกด้าน ยกเว้นการควบคุมติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาที่สมาชิกเห็นด้วยน้อย ความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน พบว่า ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เลขานุการ และกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล มีความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน องค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้แตกต่างกัน มีความพร้อมในการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic learning) แนวคิดนี้เชื่อว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่บรรลุผลนั้นต้องคำนึงถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เนื้อหาที่หยิบยกขึ้นมาเรียนควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียนอยากเรียน แนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการสร้างปัญญา (Constructivism) ที่เชื่อว่าบุคคลเรียนรู้จากความรู้ที่สร้างขึ้นมา โดยการเปรียบเทียบข้อมูลใหม่กับประสบการณ์เดิม แล้วสร้างประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ต่อขึ้นไปเรื่อยๆ จนเกิดปัญญา มีลำดับขั้นของการเรียนรู้อยู่หลายลักษณะ คือ ประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีในเรื่องนั้นๆ ถือได้ว่าผู้เรียนมีข้อมูล (Data) ในเรื่องนั้นๆ เมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ อาจจะได้โดยการทำด้วยตนเอง หรือมีการแลกเปลี่ยนการพูดคุยกับกลุ่ม หรือเพื่อนร่วมงานผู้เรียนก็จะได้รับประสบการณ์ใหม่ และหากผู้เรียนมีการนำประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้ว และมีการจัดระบบความรู้ใหม่ ถือได้ว่าขั้นนี้ผู้เรียนมีข้อมูลความรู้ (Information) ถ้าเปรียบเทียบกับการเรียนรู้การสอนแล้ว

ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนเกิดการเรียน (Studying) ในเรื่องนั้นๆ เท่านั้นแต่ยังไม่เกิดการเรียนรู้ (Learning) ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อได้นำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ไปวิเคราะห์ แยกแยะ สรุป และสร้างเป็น ความรู้ใหม่โดยการปรับหรือประยุกต์ให้เหมาะสม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ถ้ามีการใช้บ่อยๆ ผู้เรียนก็จะเกิดความรู้ ความเข้าใจ (Knowledge) และหากผู้เรียนได้นำความรู้ในขั้นนี้ ไปใช้ทดลองทำไปเรื่อยๆ จากสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่ง จนเกิดเป็นแนวทางใหม่จาก การเรียนรู้ที่คิดค้นได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนก็จะเกิดปัญญา (Wisdom) ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับ ตัวผู้เรียนโดยผู้เรียนเอง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543ก: 61-62)

4. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self directed learning) แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการ นำตนเองนั้น เชื่อว่าบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบและมีประสบการณ์ ดังนั้น จึงมี ความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญ ซึ่งโนลส์ (Knowles. 1975: 18) ซึ่งเป็นนักการศึกษาผู้ใหญ่ผู้เริ่มใช้คำนี้เป็นครั้งแรก ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการสร้างความต้องการในการเรียนรู้ การตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ การทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความรู้ เช่น การค้นคว้าเอกสาร จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ การพบปะผู้คน การกำหนดการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้กิจกรรม ส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะ ได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ตาม นอกจากนั้นยังมีนักการศึกษาให้ความหมายของการเรียนรู้ ด้วยการนำตนเอง ดังนี้

สเคเจอร์ (Skager. 1978: 13) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นการพัฒนา การเรียนรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ ตลอดจนความสามารถในการวางแผนปฏิบัติ และการประเมินผล ในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคล และในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน

กริฟฟิน (Griffin. 1983: 153) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นการจัด ประสบการณ์เรียนรู้เฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของ ตนเอง และความสามารถในการวางแผนปฏิบัติการ การประเมินผลการเรียนรู้ โดยที่เป็นการจัดการ เรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้เฉพาะบุคคล

บรูคฟิลด์ (Brookfield. 1984: 59-71) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเป็นตัวของตัวเอง ควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความเป็นอิสระ โดยอาศัยความช่วยเหลือจาก ภายนอกน้อยที่สุด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการ ในการเรียนรู้ทุกช่วงของชีวิตของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย คือ คนทุกคนในสังคม และเป็นการศึกษาที่ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน มีวิธีการเรียนตามความต้องการ เพื่อให้บุคคล สามารถพึ่งตนเอง มีความรู้ ทักษะที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำความรู้ที่ได้รับมา

ประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้ ตลอดจนจนเป็นการศึกษาที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) การเรียนรู้ตามสภาพการณ์ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นกระบวนการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ที่บุคคลมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง มีความตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีการวางแผนการเรียนรู้ มีการแสวงหาความรู้จากการเรียนรู้ โดยใช้ทักษะและวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองในการศึกษาค้นคว้า มีการวัดและประเมินผลด้วยตนเอง

การเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ที่เติมเต็มความต้องการของปัจเจกบุคคลที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ นอกเหนือการเรียนในระบบ โอกาสการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์เกิดขึ้นในสถานที่ และสื่อต่างๆ ซึ่ง วิศนี ศิลตระกูล (2548: 42-51) ได้จำแนกประเภทการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ไว้ 3 ประเภท คือ

1. การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit learning) หมายถึง การรับรู้ในคุณค่าทัศนคติ พฤติกรรม หรือทักษะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแค่ว่าไม่ได้ตั้งใจมาก่อนที่จะได้รับ แต่เราอาจไม่ได้ตระหนักด้วยซ้ำไปว่าเราได้เรียนรู้สิ่งนั้นๆ ถึงแม้ว่าการเรียนรู้ชนิดนี้ โดยปกติเป็นเรื่องของกระบวนการจิตใต้สำนึก (Unconscious process) แต่ก็เริ่มตระหนักว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ โดยผ่านกระบวนการระลึกย้อนถึงความหลัง (Retrospective recognition)

2. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental learning) หมายถึง ประสบการณ์ในการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนมิได้มีความตั้งใจมาก่อนว่าจะต้องเรียนสิ่งนั้น แต่เมื่อได้รับประสบการณ์ เขาก็จะรับรู้ได้ว่าเขาได้เรียนรู้ ดังนั้น จึงเป็นความไม่ตั้งใจแต่รู้สึกรู้ตัว (Unintended but conscious)

3. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self directed learning) เป็นโครงการเรียนรู้ที่กำหนดโดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ แต่อาจเป็นการนำเสนอของวิทยากร การเรียนรู้แบบนี้เป็นเรื่องของความตั้งใจ เพราะผู้เรียนมีจุดหมายบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการเรียนรู้

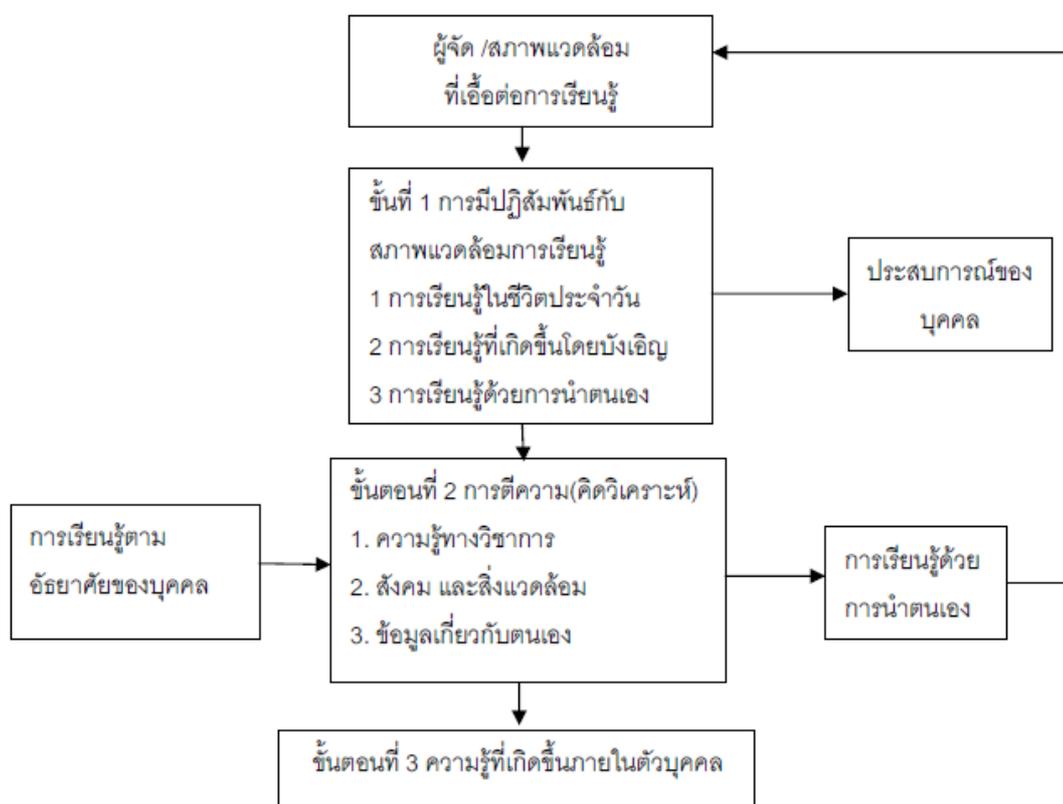
จากแนวคิดของ วิศนี ศิลตระกูล ทำให้สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ กับประเภทของการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ ตามตารางได้ดังนี้

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย กับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

	การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย	ประเภทของการเรียนรู้การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย
1. ผู้จัด	การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การจัดสถานการณ์การเรียนรู้	1. การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit learning) 2. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental learning)
2. ผู้เรียน	โครงการเรียนรู้ที่ผู้เรียนกำหนดขึ้น	3. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self directed learning)

อธิบายได้ว่า ผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีความมุ่งหมายให้จัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ขณะที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้นโดยบังเอิญในชีวิตประจำวัน และผู้เรียนก็สามารถที่จะเลือก หรือกำหนดให้โครงการเรียนรู้ วิธีการตามความต้องการของตนเอง โดยใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การเรียนรู้ตามอัธยาศัยผ่านกระบวนการที่เราคุ้นเคยเรียกว่า การตีความ (Interpretation) วิศนี ศิลตระกูล (2548: 42) ได้อธิบายความหมายของการตีความไว้สองลักษณะว่า การตีความเป็นกระบวนการในการสื่อสาร ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ สติปัญญา ความสนใจของบุคคลกับความหมายที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และการตีความมีลักษณะเป็นการบูรณาการในภาพรวมมากกว่าแยกเป็นส่วนๆ ในเรื่องของ การตีความ เป็นความเชื่อพื้นฐานที่ว่ามนุษย์ทุกคนต้องการความสุข ซึ่งความสุขของแต่ละคนแตกต่างกัน ความสุขของมนุษย์เกิดจากการประสมกลมกลืนของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ถ้าทำไม่ได้จะเกิดความขัดแย้ง มนุษย์ต้องการวิธีการปรับแก้ไขให้กลับคืนสู่ความกลมกลืนนั้น วิธีการปรับแก้ไขคือ ปรับตนเองให้เข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง ปรับทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อมให้กลมกลืนซึ่งกันและกัน หรือหลีกเลี่ยงสังคมและสิ่งแวดล้อมนั้นไปสู่สังคม สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน การที่บุคคลสามารถปรับตัวได้ ต้องเป็นคนคิดเป็น ในการจะต้องใช้ข้อมูลประกอบการคิดอย่างน้อย 3 ด้าน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับวิชาการ ข้อมูลเกี่ยวกับสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เมื่อตัดสินใจแล้วก็ลองปฏิบัติดูว่าผลออกมาอย่างไร ถ้าพอใจมีความสุขก็ทำต่อไป ถ้าไม่พอใจไม่มีความสุข ก็หาวิธีใหม่ (อุดม เขยทิวังค์. 2544: 42-43)

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ของบุคคล เกิดจากการตัดสินใจยอมรับที่จะปฏิบัติและมีความพึงพอใจในการรับรู้ ดังนั้น การเรียนรู้ของบุคคลอาจเกิดจากการตีความจากประสบการณ์เดิม ความพึงพอใจในการรับรู้ตามความหมายที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์การเรียนรู้ต่างๆ การที่บุคคลเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ทำให้บุคคลเกิดกระบวนการความคิดวิเคราะห์ สร้างความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยทำให้เกิดความเข้าใจในหลักการสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปได้ตามภาพประกอบ 2 ดังนี้

ภาพประกอบ 2 การเรียนรู้ตามอัจฉริยภาพของบุคคล

จากภาพประกอบ 2 สามารถอธิบายได้ว่า การเรียนรู้ตามอัจฉริยภาพจะเกิดขึ้นใน 3 ชั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาพแวดล้อม สถานการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ลักษณะของการเรียนรู้ชนิดนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคม ซึ่งหากบุคคลไม่ได้นำไปตีความ วิเคราะห์ การเรียนรู้ชนิดนี้ก็จะกลายเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล

ขั้นที่ 2 การตีความ เกิดจากกระบวนการคิดวิเคราะห์จากประสบการณ์เดิมของบุคคล ใน 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งการตีความ เกิดจากความหมายที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อม และสถานการณ์การเรียนรู้ในชีวิตของบุคคลสร้างความหมาย ความเข้าใจด้วยตนเอง และความพึงพอใจในการรับรู้ หากบุคคลเกิดความพึงพอใจก็เกิดการเรียนรู้ หากบุคคลไม่พึงพอใจก็จะกลับไปทบทวนเพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับตัวเอง โดยแสวงหาวิธีการอื่นๆ ในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เพื่อเลือกและกำหนดวิธีการเรียน วิธีการแสวงหาความรู้ตามความสนใจของตนเอง

ขั้นที่ 3 ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เกิดจากการยอมรับที่จะปฏิบัติ ความพึงพอใจ และเกิดการรับรู้จากความเข้าใจที่ตนเองสร้างขึ้น โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสถานการณ์การเรียนรู้ในชีวิต บุคคลเกิดการยอมรับ ปรับตัวเข้ากับสังคม สิ่งแวดล้อมนั้นๆ ด้วยตนเอง

โปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การศึกษาเรื่องโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประกอบด้วย 1) แนวคิดเรื่องหลักสูตรการศึกษาตามอัธยาศัย 2) ลักษณะของโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 3) แนวคิดเรื่องการประเมินการเรียนรู้ 4) การประเมินความรู้จากประสบการณ์ มีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องหลักสูตรของการศึกษาอัธยาศัย

คুমส์ และอาเหม็ด (Coombs; & Ahmed. 1974: 78 - 92) อธิบายว่าการศึกษาคือเป็นกิจกรรมที่มีความตั้งใจหรือมีสติ (A conscious activity) แต่การเรียนรู้ไม่มีจุดประสงค์ที่ชัดเจน ซึ่งบุคคลอาจเกิดการเรียนรู้ หรือเกิดทักษะโดยที่เขาไม่ตั้งใจ สำหรับการศึกษาในระบบเน้นไปที่กระบวนการของการศึกษา จุดประสงค์ การวางแผน และวิธีการจัดการศึกษาที่เป็นไปตามลำดับชั้นอย่างชัดเจน แต่สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ใช้วิธีจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสนทนา

เจฟ และสมิธ (Jeff; & Smith. 1999: Online) ได้อธิบายว่า แนวคิดเรื่องของหลักสูตรการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้เกิดเส้นแบ่งระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เขากล่าวว่า ทฤษฎีหลักสูตรและการปฏิบัติ (Curriculum theory and practice) ถูกกำหนดขึ้นมาใช้ภายใต้บริบทของการศึกษาในระบบ ปัญหาที่สำคัญเมื่อถูกนำมาใช้กับการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งนักการศึกษามีความพยายามที่จะนำแนวคิด เรื่องหลักสูตรมาใช้ก็เพื่อต้องการให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหาและการปฏิบัติ แต่ในลักษณะการศึกษาตามอัธยาศัย เราไม่อาจคาดการณ์ผลของการเรียนรู้ล่วงหน้าได้ ดังนั้น นักศึกษาตามอัธยาศัย จึงจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมที่เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างกว้างๆ แตกต่างจากหลักสูตรที่มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมาย (Objectives) ในการให้ความรู้ (Knowledge) ที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างชัดเจน ส่วนรูปแบบของหลักสูตร (Model of curriculum) ของการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นๆ เน้นไปที่กระบวนการ และประยุกต์การนำมาใช้ (Process and praxis)

วิล ไยม์สาขา (2542: 62) อธิบายว่า มีผู้คนเป็นจำนวนมากยังเข้าใจผิดว่าการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาที่ไม่มีหลักสูตร แท้จริงแล้วการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาประเภทหนึ่ง มีหลักสูตรอย่างน้อยก็ต้องกำหนดหัวข้อเรื่อง วัตถุประสงค์และระยะเวลาในการให้ความรู้ในเรื่องนั้นๆ โดยใช้วิธีการต่างๆ การกำหนดหลักสูตรของการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำมาเรียงลำดับความสำคัญ เพื่อจัดทำหลักสูตรตัวอย่าง

เช่น การใช้สื่อสารมวลชนในลักษณะต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ผู้เผยแพร่ความรู้หรือผู้จัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์จะเป็นผู้กำหนดวิธีการเผยแพร่ การเลือกใช้สื่อ เนื้อหา สารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่รับความรู้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องกำหนดเป็นหลักสูตรต่อเนื่อง ตายตัวเหมือนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ (2544: 24) อธิบายว่า การศึกษาตามอรรถศาสตร์ที่มีการวางแผนและมีโครงสร้างอยู่แล้ว เช่น หลักสูตรระยะสั้น ที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความสนใจ ความจำเป็นที่ได้สำรวจมาแล้ว แต่มีวิธีการจัดแบบยืดหยุ่น ด้วยวิธีการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ เช่น การอบรมทำอาหารทางรายการทีวีที่เป็นเกม คือ จุดประสงค์ของรายการเพื่อการบันเทิง แต่สอดแทรกสาระแก่ผู้ชม เรื่องการประกอบอาหาร ซึ่งผู้ชมอาจจับถาด หรือลงมือไปทดลองทำเองภายหลัง ซึ่งต่างจากรายการสอนทำอาหารที่จัดว่าเป็นการให้การศึกษาในระบบ

2. ลักษณะของการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ เรื่องของหลักสูตรการศึกษาตามอรรถศาสตร์ที่มีข้อจำกัดในลักษณะรูปแบบและวิธีการที่นำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่ง เจฟ และสมิธ (Jeff; & Smith. 1999: Online) อธิบายว่านักการศึกษาตามอรรถศาสตร์ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความชัดเจนของหลักสูตร แต่ควรให้ความสำคัญกับบทบาทในการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคลด้วยกลยุทธ์ วิธีการในภาพรวมเพื่อการพัฒนากลุ่มเป้าหมาย จากสภาพพื้นฐานของวิถีชีวิต สอดแทรกการเรียนรู้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชีวิต และบริบทของการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงด้วย เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างหลักสูตรการศึกษาในระบบ นอกเหนือจากระบบ และการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ได้ตามตาราง ดังนี้

ตาราง 2 ความแตกต่างระหว่างหลักสูตรการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

	หลักสูตรการศึกษา ในระบบ	หลักสูตรการศึกษา นอกกระบบ	หลักสูตรการศึกษา ตามอัธยาศัย
1. จุดประสงค์	เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ ผู้จัดทำหนดไว้	เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ ผู้เรียน/ ผู้สอนตกลงกัน	ส่งเสริมการเรียนรู้ของ บุคคลอย่างอิสระเพื่อ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ลักษณะของการจัด กิจกรรมการเรียน การสอน	การสอนเพื่อให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้ตาม เนื้อหาสาระที่กำหนดเพื่อ การศึกษาต่อเนื่อง	การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อตอบสนอง ตามความต้องการในการ เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	การจัดสภาพแวดล้อมที่ เอื้อต่อการเรียนรู้ในวิถี ชีวิต
3. สื่อการเรียนรู้	ครูผู้สอน จัดหาสื่อ การเรียนการสอนตาม กิจกรรมการเรียนการสอน	ครูผู้สอน จัดหาสื่อ การเรียนการสอนตาม กิจกรรมการเรียนการสอน	จัดกิจกรรมส่งเสริมการ เรียนรู้ ปัจจัยที่ส่งเสริม การเรียนรู้ เป็นสื่อสู่การ เรียนรู้
4. ระยะเวลาในการเรียน	ตามระยะเวลาที่หลักสูตร กำหนด	ตามระยะเวลาใน หลักสูตรที่ผู้เรียน/ผู้สอน ตกลงกัน	ในทุกช่วงชีวิตของบุคคล ตลอดชีวิต
5. การประเมินผล	ผลของการทดสอบความรู้ ทักษะ ตามจุดประสงค์ ของหลักสูตร	ผลของการทดสอบความรู้ ทักษะ ที่ตอบสนองความ ต้องการของผู้เรียน	ค่านิยม เจตคติ นวัตกรรม และผลลัพธ์ของการ ปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย มีลักษณะเป็นโครงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้จัดทำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบ แต่มีจุดมุ่งหมายที่มีความยืดหยุ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลอย่างอิสระ โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในวิถีชีวิต และมีการประเมินผลที่คำนึงถึงค่านิยม เจตคติ นวัตกรรม และผลลัพธ์ของการปฏิบัติ

3. แนวคิดเรื่องการประเมินผลการเรียนรู้

การศึกษาตามอัธยาศัยในบางลักษณะเป็นกิจกรรมชุมชน ดังนั้น ลักษณะและวิธีการประเมินจึงแตกต่างกันไป ซึ่งเรื่องนี้ วิคินี่ ศิลตระกุล (2548: 61) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการเรียนรู้จากการศึกษาตามอัธยาศัย ก็เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการวิเคราะห์ประสิทธิผลของการดำเนินการของบุคคลหรือวิชาชีพ เพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาให้ดีขึ้น มากกว่าให้ถูกต้อง การประเมินผลจึงมีไม่เพียงการนับจำนวน หรือการวัดสิ่งต่างๆ ในระดับพื้นฐาน แต่การประเมินต้อง

นำไปสู่คุณค่าการจะทำสิ่งนั้นได้ เราต้องพัฒนาความรู้ความชำนาญ และการพินิจพิจารณาที่เราต้องมั่นใจว่ากระบวนการดังกล่าวได้ใช้ การดู การคิด และการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสรุปแนวทางการประเมิน ดังนี้

3.1 การประเมินถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลง และรวมถึงการสะท้อนความคิด การปฏิบัติ (Reflection action)

3.2 การประเมินการสนทนา (Dialogue) มากกว่าการวัด (Measurement) และมีแนวโน้มที่จะใช้วิธีการที่เป็นทางการให้น้อยลง เช่น ใช้การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3.3 วิธีการประเมินที่เป็นกระบวนการเพื่อเสริมพลังอำนาจ (Empowering process) มากกว่าการควบคุมโดยคนภายนอก ซึ่งเรื่องนี้พึงตระหนักว่า บุคคลหรือกลุ่มที่แตกต่างกัน ออกไปย่อมรับรู้แตกต่างกัน

3.4 ผู้ประเมินมีบทบาทในลักษณะของผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) มากกว่า เป็นบุคคลภายนอกที่มีจุดมุ่งหมาย การประเมินในลักษณะดังกล่าวควรเป็นมุมมองของคนใน (Siders)

4. การประเมินความรู้และประสบการณ์

การประเมินความรู้และประสบการณ์ เป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถได้รับการรับรองทางด้านวิชาการ สำหรับการเกิดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมาก่อน และยังไม่เคยได้รับการประเมินอย่างเป็นทางการ ความรู้เหล่านั้นอาจได้มาโดยการเรียนรู้วิถีใดก็ได้ เช่น ประสบการณ์จากชีวิต ครอบครัว การทำงาน การเดินทาง กิจกรรมเวลาว่าง การทำงานในชุมชน การฝึกอบรมขณะทำงาน การอ่าน การศึกษาด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยการนำตนเอง การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ที่ได้มาจากประสบการณ์ทางสังคม เครือข่ายการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นต้น

แนวคิดการประเมินการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Assessment of prior experiential learning) มาจากทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning) ของ เดวิด โคลบ (David Kolb) จัดกลุ่มการเรียนรู้จากประสบการณ์ ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. การประเมินและเทียบโอนเครดิตให้กับการเรียนรู้จากประสบการณ์ เกี่ยวข้องกับการประเมินประสบการณ์ชีวิต และการทำงานของบุคคล

2. การเรียนรู้จากประสบการณ์นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการศึกษา ต่อเนื่อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางหลักสูตร เช่น ความรับผิดชอบของผู้เรียนในการศึกษาด้วยตนเอง การสอนโดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และบุคคลที่เผชิญหน้ากับความจริงในโลกที่เขามีอยู่

4. การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อพัฒนาความเจริญส่วนบุคคล โดยผ่านการใคร่ครวญกับตนเอง การสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

การประเมินความรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งสนอง โลกทัศน์พิเศษ (2545: 21-35) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการประเมินความรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ ไว้ 4 ประการ คือ

1. หลักการประเมิน เป็นการพิสูจน์ว่าได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง วิธีการประเมิน ประกอบด้วย การใคร่ครวญประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การกำหนดสิ่งที่ได้เรียนรู้เป็นประโยค และเขียนเป็นข้อความ ส่วนใหญ่จัดทำเป็นแฟ้มสะสมงาน การพิสูจน์ว่าได้เรียนรู้จริง เป็นการรวบรวมเอกสารหลักฐานที่สนับสนุนการเรียนรู้ และการประเมิน พิจารณาการให้เครดิตหรือการยอมรับที่เหมาะสม

2. กระบวนการประเมิน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิตวิทยา และมีหลายมิติ เช่น หลักสูตรเป็นการให้ผู้เรียนใคร่ครวญอย่างเป็นระบบ (Systematic reflection) กำหนดการเรียนรู้ในรูปแบบแฟ้มสะสมงานการเรียนรู้ เนื้อหาและวิธีการสอนเป็นความพยายามช่วยให้ผู้เรียนสร้างความมั่นใจในตนเอง กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกำลังใจและแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนคิดถึงสิ่งเขาารู้ เข้าใจ เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้ว จะเรียนรู้อะไรต่อไป และหาวิธีการให้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ในสิ่งที่ต้องการ เนื้อหาหลักสูตรจึงอยู่ในตัวผู้เรียน การสอนเป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่มีประสบการณ์ ในกระบวนการค้นหาสิ่งที่ได้เรียนรู้เป็นวิธีการเรียน (Learn how to learn)

3. กระบวนการการประเมิน เป็นกิจกรรมที่ขึ้นเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนหรือผู้ขอประเมินเป็นผู้รับผิดชอบหลักในกระบวนการ แต่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะผู้ดำเนินการประเมิน และผู้เกี่ยวข้องต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ให้กำลังใจแก่ผู้เรียน

4. องค์ประกอบหลักในการประเมินประกอบด้วย หลักฐานหรือเหตุการณ์ ที่แสดงว่ามีการเรียนรู้ วิธีการตัดสินด้านคุณภาพ ปริมาณ ความเที่ยงตรง และความเชื่อมั่น ความชัดเจนขององค์ประกอบเชิงพฤติกรรม เชิงอัตนัย หรือจิตวิสัย เน้นการพัฒนาวิธีการประเมินที่ยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต แต่มีความเที่ยงตรง น่าเชื่อถือ โปร่งใส และตรวจสอบได้

ขณะเดียวกัน เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบโครงการพิเศษ ที่จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหานักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ การออกกลางคันและการตั้งครมภ์ในวัยเรียน รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการทางการศึกษาต่อในต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น บราซิล สหราชอาณาจักร ฟิลิปปินส์ อินเดีย อินโดนีเซีย เนเธอร์แลนด์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเทศออสเตรเลีย

กมล สูดประเสริฐ (2541: 50-51) และศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543: 147-151) พบว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานของออสเตรเลีย มีระยะเวลา 13 ปี แต่เด็กที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียน มีปัญหาทางสุขภาพ หรืออยู่ระหว่างเดินทางระหว่างรัฐหรือระหว่างประเทศ จะได้รับการผ่อนผัน ไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติ จัดให้มีบริการทางการศึกษาทางไกลให้กับผู้เรียนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา ทั้งหนังสือพิมพ์ สื่อดาวเทียม คอมพิวเตอร์ อีเมล โทรสาร วิดีโอแบบโต้ตอบได้ โดยกฎหมายด้านการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย ได้กำหนดให้ทุกคนต้องเข้าระบบการศึกษา ได้จัดทำหลายโครงการเพื่อให้บริการการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส อาทิ โครงการ AUSTUDY เป็นโครงการที่ให้เงินอุดหนุนแก่นักเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษาที่อยู่ห่างไกล ที่มีปัญหาด้านสุขภาพหรือมีความต้องการพิเศษ โดยให้เงินช่วยเหลือครอบครัวที่บุตรต้องได้รับการศึกษาในระบบทางไกล หรืออาศัยกับครอบครัวอื่นเพื่อได้รับการศึกษา มีการเทียบโอนความรู้และการสะสมผลการเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ การดำเนินงานจัดการศึกษาของรัฐต่างๆ ในประเทศออสเตรเลีย พบว่า มีการจัดการศึกษาหลายรูปแบบมีการศึกษาทางเลือกที่แท้จริง สำหรับนักเรียนที่ออกกลางคัน และถูกให้ออกจากโรงเรียน โดยเด็กมีกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่จะเรียนไม่จบเกรด 12 การแก้ปัญหาที่ทั้งด้านระบบการศึกษา โรงเรียน ครู ต้องมีนโยบาย การปรับหลักสูตร ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน รัฐบาล ชุมชน เพื่อผลักดันให้เด็กกลุ่มนี้ มีโอกาสเรียนต่อจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพราะฉะนั้นนักเรียนทุกคนมีสิทธิที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถ ระหว่างที่เรียนหนังสือ มีโอกาสที่จะเรียนต่อ ฝึกอบรมในวิชาชีพ โดยทุกรัฐในออสเตรเลีย มีวิธีการช่วยเหลือและมีโครงการช่วยเหลือ อาทิ

New South Wales จะมีหน่วยงานด้านการศึกษาชื่อว่า Student Welfare Policy โดยส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนายุทธศาสตร์ เพื่อเข้าไปช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มนี้ ให้ได้รับบริการทางการศึกษา โดยหน่วยงานการศึกษาดังกล่าว กำลังเตรียมที่จะออกนโยบายเพื่อปกป้องสิทธิของเด็ก และโรงเรียนที่มีนักเรียนกลุ่มนี้ และมีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ตีพิมพ์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างโรงเรียนกับบุคคลภายนอก

Australian Capital Territory มีนโยบายหรือโครงการสำหรับนักเรียนที่ตั้งครรภ์ มีกฎหมายรับประกันนักเรียนที่ตั้งครรภ์ให้มีสิทธิเข้าเรียนในโรงเรียนปกติ และยังมีเงื่อนไขเปิดโอกาสให้เข้าเรียนโดยไม่ถูกกีดกัน โรงเรียนทุกแห่งต้องจัดตั้งหน่วยงานเพื่อดำเนินการ เพื่อคุ้มครองนักเรียนกลุ่มนี้ และเปิดโอกาสให้มีสิทธิที่จะเรียนต่อเท่าที่เป็นไปได้

Victoria มีหน่วยงานด้านการศึกษา การฝึกอบรมเพื่อให้คำแนะนำโรงเรียนที่มีเด็กกลุ่มเสี่ยง มีอนาคตที่ดี เรียนรู้เรื่องสิทธิส่วนบุคคล แม้ว่าจะมีการตั้งครรภ์ก็ตาม เช่น สิทธิการ

เรียนต่อ ด้านการดูแลสุขภาพทางการแพทย์ มีโรงเรียนหลายแห่งที่ปรับหลักสูตรตามความต้องการของนักเรียน และการช่วยเหลือด้วยวิธีการให้นักเรียนเข้ามาเรียนในโรงเรียน หรือการศึกษาทางไกล ในกรณีที่นักเรียน มีครอบครัวแก่ไกล่คลออดไม่สามารถมาโรงเรียนได้ โดยโรงเรียนมีหน้าที่ต้องตรวจสอบและบันทึกการเข้าเรียนของนักศึกษา

นอกจากนี้ มีนโยบายที่แข็งแรงให้นักศึกษาทราบถึงปัญหาต่างๆ ของการตั้งครอบครัวในวัยเรียน อาทิ ความเป็นไปได้ของนักศึกษาที่ต้องออกจากโรงเรียนเพราะการตั้งครอบครัว และนักศึกษาที่อยากเก็บทารกเอาไว้ ความเสี่ยงที่มีจากการตั้งครอบครัว เช่น ความยากจน ปัญหาสุขภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจ การทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น อธิบายปัญหาที่เด็กนักศึกษาที่ออกจากโรงเรียน เพราะว่าโรงเรียนไม่ใส่ใจดูแล ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักศึกษาได้ และไม่มีกรสนับสนุนให้นักศึกษาเรียนต่อจนจบหลักสูตร ประการสำคัญคือ การไม่ยอมรับระหว่างนักศึกษาด้วยกัน อย่างไรก็ตาม นักศึกษาที่ตั้งครอบครัวส่วนใหญ่ ไปเรียนการศึกษาผู้ใหญ่หรือสถาบันที่รัฐบาลจัดขึ้น โดยนโยบายมีความชัดเจนในการรณรงค์ให้นักศึกษาเรียนต่อในโรงเรียนเดิม แต่ถ้านักเรียนต้องการย้ายที่เรียนหน่วยงานก็สามารถจัดการย้ายไปเรียนต่อที่ศึกษาผู้ใหญ่ได้

Tasmania กรมการศึกษาของ Tasmania ได้มีนโยบายรณรงค์ให้นักเรียนที่ตั้งครอบครัวศึกษาต่อที่โรงเรียน ให้สิทธิประโยชน์อย่างเต็มที่แก่นักศึกษาที่ต้องการความช่วยเหลือจากทุนการศึกษา ให้โอกาสนักศึกษาเรียนต่อได้ไม่ว่าระบบการศึกษาทางไกลหรือระบบอื่นๆ ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ให้ความเข้าใจด้านสุขภาพกับนักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และได้รับการพัฒนาในด้านความสามารถทางการอาชีพ เพื่อให้นักศึกษามีพื้นฐานและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

South Australia รัฐส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาระบบไปช่วยเหลือให้นักเรียนรู้จักองค์กรต่างๆ ติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ องค์กรการพัฒนาเพื่อที่จะให้หน่วยงานและองค์กรเหล่านี้เข้ามาช่วยเหลือเพื่อสิทธิต่างๆ ในอนาคต ซึ่งสำนักงานการศึกษาไม่มีการเก็บข้อมูลของเด็กตั้งครอบครัวทั้งจำนวนหรืออายุ และไม่มีการติดตามดูแลนักศึกษาที่ตั้งครอบครัว

Western Australia โรงเรียนในรัฐนี้ มีคำสั่งให้ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ เกี่ยวกับการแนะนำนักเรียนทั้งหญิงและชาย ให้มีประสบการณ์และความรู้ด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับนักเรียนออสเตรเลียตะวันตก โดยสำนักงานการศึกษาของออสเตรเลียตะวันตก ระบุว่าไม่มีนโยบายเกี่ยวกับเรื่องของนักศึกษาที่ตั้งครอบครัว

Northern Territory หน่วยงานด้านการศึกษารัฐ จะไม่มีนโยบายเฉพาะเพื่อที่จะดูแลนักเรียน แต่จะมีนโยบายเพื่อความเสมอภาคในการเรียนและการทำงาน โดยให้ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องรับผิดชอบให้นักเรียนมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน และพัฒนาไกลเพื่อที่จะป้องกันการกีดกันใดๆ ที่จะเกิดขึ้น และไม่มีการเก็บข้อมูลในสถานศึกษาเกี่ยวกับนักศึกษาตั้งครอบครัวหรือมีบุตร

Queensland มีนโยบายที่ถูกร่างไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999 โดยระบุถึงความยืดหยุ่นในนโยบายของสถานศึกษาและการปฏิบัติ การออกแบบหลักสูตร การเรียนการสอนกลยุทธ์ และการประเมินผล โดยเรียกร้องให้ผู้อำนวยการโรงเรียนชี้แจงให้เกิดความเข้าใจ กรณีที่มีนักเรียนตั้งครรรค์จะได้รับการดูแลและช่วยเหลือจากโรงเรียน เช่น ระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่น มีหลักสูตรสำหรับคนตั้งครรรค์ต้องการ ให้ครูใหญ่สามารถระบุและบอกได้ถึงปัญหาของสถานศึกษาในความแตกต่าง การดูแลนักศึกษาตั้งครรรค์หรือมีบุตรกับนักศึกษาในระบบของรัฐ และกำหนดในเรื่องของห้องเรียน การบริหารสถานศึกษา เครื่องแต่งกาย และรหัสการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวในรูปแบบการเช็คชื่อเข้าเรียน สถานศึกษาจะได้รับหนังสือแนะนำและระบุถึงกลยุทธ์ในการให้การศึกษากับนักเรียนที่ตั้งครรรค์หรือมีบุตรจากสำนักงานการศึกษาใน Queensland การศึกษาจนจบหลักสูตร โดยแนะนำนักเรียนให้สามารถหาข้อมูลจากหน่วยงานด้านการศึกษาที่ชื่อว่า Manager Equit Programs Unit ได้อีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีโครงการ DALE ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 เพื่อเด็กด้อยโอกาสและเด็กกลุ่มเสี่ยง นักเรียนที่ตั้งครรรค์ ให้นักเรียนจบไฮสกูล เช่น Dale Christian School ที่ให้ความร่วมมือทางการศึกษาเป็นกรณีพิเศษ มีการจัดตั้งหน่วยงานเป็นพิเศษเพื่อที่จะดูแลและสอนเด็กอายุระหว่าง 7-10 ปี โดยเฉพาะสำหรับเด็กที่ก้าวร้าว พฤติกรรมไม่เหมาะสม ปัญหาด้านอื่นๆ เป็นการสอนตัวต่อตัว ยังมีโครงการที่ดูแลนักเรียนที่ตั้งครรรค์ อาทิ กรณีที่เกิดปัญหาแล้วเด็กต้องหยุดเรียน และต้องการเรียนต่อ สามารถเข้ามาเรียนต่อได้ในภายหลัง โดยจะจัดให้ชั่วโมงการเรียนพิเศษ เช่น 09.00-15.00 น. วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี จัดตารางการเรียนที่เหมาะสมกับเด็กตั้งครรรค์หรือที่คลอดบุตรแล้ว เพื่อให้เด็กมีเวลาดูแลบุตร พักผ่อนไม่ต้องเรียนหนักเหมือนเด็กทั่วไป

ประเทศสหรัฐอเมริกา

เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก (2543: 69-70) ได้กล่าวถึงสถาบันการศึกษาในระบบโรงเรียนของสหรัฐอเมริกา ทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งวิทยาลัยชุมชนและมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งจัดการศึกษาผู้ใหญ่ที่สำคัญที่สุด ได้เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1965 เป็นต้นมา มีการตื่นตัวในเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษามากยิ่งขึ้น เรียกร้องให้สถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา (Elementary and Secondary School) มีประวัติการสอนผู้ใหญ่ด้านการอ่านออกเขียนได้ให้แก่ผู้ใหญ่มาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ครั้งยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ปัจจุบันยังเป็นแหล่งจัดการศึกษาผู้ใหญ่ แต่การจัดจะแตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง ส่วนมากจัดสอนเวลากลางคืน มีทั้งจัดสอนในอาคารของโรงเรียนและสอนในอาคารการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดสร้างขึ้น ส่วนโรงเรียน Thomas Esparson Middle School เป็นโรงเรียนขนาดกลางมัธยมต้น จัดเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนได้สมบูรณ์แบบทุกอย่าง ทั้งการศึกษานอกระบบ ในระบบ

จะเข้ากับแนวคิดแบบใหม่ที่จะให้โรงเรียนเป็นนิติบุคคลมีหลายรูปแบบ โรงเรียนอาจจะมีคอมพิวเตอร์ให้ทั้งนักเรียนและชาวบ้านมาเรียนเพิ่มเติม

โครงการ City Light School (2004: Online) กล่าวถึง ผลการศึกษาของนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน ระหว่างปี 2000-2003 ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย City Lights School ซึ่งเป็นสถาบันทางการศึกษาที่ไม่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ใดๆ ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของวอชิงตัน เปิดหลักสูตรการศึกษาพิเศษ (Special Education) ตั้งแต่ปี 1982 เพื่อให้บริการแก่นักเรียนที่ประสบปัญหา ทั้งในเรื่องของยาเสพติด การถูกละเมิดทางเพศ ตั้งครรรภ์ในวัยเรียน พบว่า หลักสูตรของ City Lights School มีผลในทางปฏิบัติ ดังนี้ 88% ของนักเรียนที่เข้ารับการศึกษาศาสนาสำเร็จ การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ ในแต่ละปี 75% ของจำนวนนักเรียนที่อยู่ในระหว่างการภาคทัณฑ์มีแนวโน้มในการปรับแก้พฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น จนสามารถพ้นจากการภาคทัณฑ์ หรือไม่ก็ยังคงอยู่ในระหว่างการรอพิพากษา 67% ของนักเรียนผู้มีสิทธิเข้ารับการศึกษาศาสนาผ่านเกณฑ์และได้รับอนุมัติได้รับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 59 ของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมหลังเลิกเรียนของโรงเรียนจะได้รับประโยชน์หลายด้าน

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2549: 53-54) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาทางเลือกของรัฐไอโอวา ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นวิธีการที่รวมความหลากหลาย ยุทธศาสตร์และสภาพแวดล้อมภายในระบบการศึกษา เข้ามาช่วยให้เยาวชนพบเส้นทางไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาของชุมชน โดยมีหลักการ ความเชื่อว่า วิธีการให้การศึกษแก่เยาวชน และผู้ใหญ่ทำได้หลายวิธี เกิดขึ้นได้ภายใต้สภาพแวดล้อม และโครงสร้างการบริหารงานที่หลากหลายรูปแบบ คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้โดยวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทางเลือก คือ

1. ให้ทางเลือกที่เด็กสามารถเรียนต่อได้จนจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. ให้โอกาสเด็กสอบ GED หรือ CHSPE
3. ช่วยเด็กในการพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้เด็กดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างประสบผลสำเร็จ
4. ช่วยเด็กพัฒนาทักษะและนิสัยการทำงาน ซึ่งจะช่วยให้เด็กประสบผลสำเร็จในการทำงาน
5. ช่วยให้เด็กที่ตั้งครรรภ์ในวัยเรียนได้เรียนต่อและเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นแม่คน

นอกจากนี้ ยังศึกษาพบอีกว่า การศึกษาทางเลือกมีหลากหลายรูปแบบ และรูปแบบหนึ่ง คือ การศึกษาทางเลือกอิสระ (Independent Alternative Education) วัตถุประสงค์คือ

พัฒนาการปฏิบัติงานความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีศักดิ์ศรีในตน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เด็กจะเรียนที่ Resource centers ของโรงเรียน สัปดาห์ละ 1 วัน เพื่อพบครูรับการสอนและรับงานไปปฏิบัติ ที่ Resource centers จะมีคอมพิวเตอร์ เครื่องคิดเลข TV/VCR, Cassette recorders หนังสืออ้างอิงและสื่อต่างๆ ไว้ให้เด็กศึกษา งานที่让孩子ทำจะมีลักษณะเป็นการค้นคว้า วิจัย ทดลอง สืบสวน ทำรายงาน เด็กต้องทำงานที่มอบหมายให้ไม่ต่ำกว่า 75% จึงผ่านหลักสูตร เด็กอาจจะเตรียมตัวเพื่อสอบ General Educational Development (GED) หรือข้อสอบเทียบมัธยมศึกษาตอนปลายของรัฐแคลิฟอร์เนียได้ด้วย California High School Proficiency Examination (CHSPE)

ในด้านของหลักสูตรที่จัดนั้น โรงเรียนชุมชน (Community School) ซึ่งจัดโดยเขตการศึกษาของรัฐไอโอวา รับเด็กที่ถูกไล่ออกจากโรงเรียนปกติ วิชาที่สอน ได้แก่ วิชาการหลักสูตรแบบยืดหยุ่น ทักษะทางสังคม และพัฒนาการสุขภาพจิต วิชาการ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ศิลปะภาษา สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ศิลปะประจักษ์ และศิลปะการแสดง โดยการสอนจะเน้นความสนใจของนักเรียน การฝึกปฏิบัติ การสอนรายบุคคล นักเรียนส่วนมากเรียนสะสมหน่วยกิต เพื่อรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเด็กที่อายุมากหรือมีหน่วยกิตสะสมน้อย เพื่อเตรียมสอบเทียบมัธยมศึกษาตอนปลาย General Educational Development (GED) ของรัฐไอโอวา กลุ่มเป้าหมายที่เรียนการศึกษาทางเลือกจะประกอบด้วย เด็กที่ถูกไล่ออกจากโรงเรียนปกติ หรือส่งตัวเข้ามาเรียนโดยศาลเยาวชน เด็กไร้บ้าน เด็กที่มีปัญหาด้านความประพฤติ เด็กตั้งครรรภ์ในระหว่างเรียน หรือโปรแกรมโรงเรียนสู่โรงงาน (School-to-Career) ซึ่งเป็นการศึกษาทางเลือกที่จัดให้เด็กทุกคนได้รับการฝึกอบรมในเรื่องทักษะก่อนการทำงานในสภาพจริง และการเตรียมตัวด้านวิชาการระดับมัธยมศึกษา

ประเทศสหราชอาณาจักร

ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543: 66-68, 229) รายงานว่า ประเทศสหราชอาณาจักรเป็นประเทศรัฐรวม ประกอบด้วย แคว้นอิงแลนด์ เวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ ระบบการศึกษาของสหราชอาณาจักร พ่อแม่ต้องให้บุตรอยู่ในระบบการศึกษาระหว่างอายุ 5-16 ปี มีคณะกรรมการ Warnock Committee เพื่อรับผิดชอบการศึกษาของเด็กด้อยโอกาสและมีความต้องการการศึกษาพิเศษ และมีกฎหมายการศึกษาที่ระบุให้เด็กทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาจากรัฐ โดยโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบในการปรับกระบวนการเรียนการสอนด้วย นอกจากนี้รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งหน่วยงาน Exclusion Units เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กที่มีปัญหาในด้านความประพฤติในโรงเรียน มาจากครอบครัวยากจน หรือครอบครัวที่แตกแยก ขาดความเอาใจใส่จากบิดามารดา ไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของโรงเรียน และถูกไล่ออกจากโรงเรียน โดยมีบริการการสอนตัวต่อตัวที่บ้านให้กับเด็กด้วย แต่การดำเนินงานในลักษณะนี้ เด็กไม่ได้รับบริการเท่าที่ควรเพราะบุคลากรน้อยและด้อยคุณภาพ เจ้าหน้าที่และนักสังคมสงเคราะห์มักเกี่ยวกันในการทำงาน โดย กมล สุตประเสริฐ (2541: 48-49) กล่าวว่า เด็กอายุ 16 ปี

ต้องสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา (General Certificate of Secondary Education: GSCE) เพื่อปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้ให้มีมาตรฐานเข้ากับเกณฑ์ระดับชาติ (National Criteria) ที่กำหนด

ประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่น มีนโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้กับประชาชน (กมลสุดประเสริฐ. 254: 36) เมื่อปี ค.ศ. 1947 ได้มีกฎหมายแม่บทหรือกฎหมายพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษา (The Fundamental Law of Education) ดังนี้

มาตรา 44 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอาจจัดหลักสูตรภาคค่ำหรือหลักสูตรไม่เต็มเวลา นอกจากหลักสูตรปกติ หรืออาจจัดเพียงหลักสูตรไม่เต็มเวลาโดยเฉพาะก็ได้

มาตรา 45 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอาจจัดการศึกษาทางไปรษณีย์ตามดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ

มาตรา 46 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย มีระยะเวลา 3 ปี ในกรณีที่เป็นการศึกษาเทคนิคหรือในกรณีที่กล่าวในมาตรา 44 หลักสูตรอาจใช้เวลาเกินกว่า 3 ปีได้

เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2543: 90) หน่วยงานที่จัดการเรียนรู้ในประเทศญี่ปุ่น แบ่งออกเป็น 5 ประเภท โดยประเภทโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย และสถาบันอุดมศึกษา จะเปิดสอนภาคสมทบและการศึกษาทางไปรษณีย์ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนที่อยู่ห่างไกล การเรียนทางไปรษณีย์เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งหลังการปฏิรูปการศึกษาในปี ค.ศ. 1984 ได้ยึดแนวการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้การจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีการประสานกันอย่างดี โดยการศึกษาผู้ใหญ่ได้มุ่งเพียงกลุ่มผู้ใหญ่ แต่ครอบคลุมถึงคนทุกกลุ่มที่อยู่นอกระบบการศึกษาในโรงเรียนทั้งหมดเพื่อสร้างความเท่าเทียมและทั่วถึง

สาธารณรัฐฟิลิปปินส์

ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543: 188-189, 191, 195-196) รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ บัญญัติว่า รัฐจะส่งเสริมสิทธิของพลเมืองทุกคนให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทุกระดับ ไม่เสียค่าเล่าเรียนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนของรัฐ โครงการ School Based Work Study จัดทำโดยรัฐบาลของฟิลิปปินส์เพื่อช่วยเหลือแรงงานเด็ก จำนวน 519 คน ให้สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษารัฐ จัดชั้นเรียนให้ในตอนเช้า เด็กก็กลับไปทำงานในตอนบ่าย และมีการย้ายสถานที่ทำงานไปอยู่ใกล้ๆ กับโรงเรียนเพื่อให้มีการติดตามดูแลได้ง่าย ซึ่งพบว่า โครงการนี้ประสบผลสำเร็จลดการเสี่ยงอันตรายในการทำงานของเด็ก และลดจำนวนแรงงานเด็กที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการวัฒนธรรมและการกีฬา พยายามที่จะลดจำนวนเด็กที่ออกจากกลางคันและจำนวนเด็กที่ไม่เข้าโรงเรียน โดยจัดสอนพิเศษเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสสอบเทียบชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ยังมีโครงการโรงเรียนบนถนนสำหรับเด็กเร่ร่อนตาม

ท้องถิ่น ให้มีโรงเรียนเคลื่อนที่ในบริเวณที่เด็กทำงาน ใช้หลักสูตรการสอนที่สามารถใช้กับเด็กที่มีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน พัฒนาหน่วยการเรียนการสอนทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาทางเลือกที่มีความหลากหลาย เพื่อสามารถสนองตอบต่อระดับการพัฒนาเด็กแต่ละคน

ประเทศบราซิล

ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ (2543: 82-83, 210-211) รายงานการจัดการศึกษาของประเทศบราซิล มีการกำหนดกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับเด็กที่ด้อยโอกาส และการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กที่มีความพิการทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา รวมทั้งเด็กปัญญาเลิศต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ มีความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ร่วมกันแก้ปัญหารับรองสิทธิของเด็ก โดยกำหนดโครงการ CESAM (Salesian Centre for Minors) ของบราซิล เป็นโครงการที่ช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน เด็กสลัม แรงงานเด็ก และเด็กยากจน ด้วยการฝึกอบรมเด็ก ให้เด็กเข้าทำงานภายใต้สัญญาให้บริการ (Contract Service) กับบริษัทต่างๆ กว่า 200 แห่ง เด็กที่อยู่ในโครงการจะได้รับการเอกสารทางกฎหมาย สิทธิสวัสดิการ และค่าจ้างขั้นต่ำ โดยโครงการจะกระตุ้น สนับสนุนให้เด็กเรียนต่อจบชั้นมัธยมศึกษา

ประเทศอินเดีย

เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2543: 106) อธิบายถึงว่า อินเดียพยายามจัดการศึกษาให้เป็นรูปแบบและหลักการเดียวกัน แม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ มีรัฐบาลกลางแต่ละรัฐบริหารงานของตนเอง เนื่องการศึกษาในระบบมีปัญหา มาก มีอัตราการออกกลางคันเกือบครึ่งของจำนวนผู้เรียน มากกว่า 60% ของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ออกจากโรงเรียนก่อนจบชั้นประถมปีที่ 5 จากรายงานของกระทรวงศึกษาอินเดียเมื่อปี ค.ศ.1981 พบว่า อินเดียมีผู้ไม่รู้หนังสือในกลุ่มอายุ 6-11 ปี ถึง 66% ในปี ค.ศ.1995 พบว่า มีอัตราการออกกลางคันของนักเรียนในระดับประถมศึกษาสูงถึง 75% ระดับมัธยมศึกษาสูงถึง 80% ทำให้รัฐบาลของแต่ละรัฐ จำเป็นต้องจัดการศึกษานอกระบบควบคู่กับการศึกษาในระบบไว้รองรับผู้ที่ไม่สามารถเรียนในโรงเรียนได้ และใช้วิธีการสอนเสริมโดยใช้สื่อทางไกล ด้วยการสอนทางไปรษณีย์ วิทยุ โทรทัศน์ มาเกือบ 20 ปีแล้ว ผู้เรียนต้องเรียนรายวิชา และมีการสอนเหมือนในระบบปกติ จัดหลักสูตรทั้งวิชาสามัญและอาชีวศึกษา เพื่อมุ่งหวังจัดให้แก่ผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันหรือไม่ได้เรียนต่อในระบบปกติ

ประเทศอินโดนีเซีย

เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2543: 130-135) ปัจจุบันรัฐบาลอินโดนีเซียมุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 9 ปี กฎหมายรัฐธรรมนูญของอินโดนีเซียแบ่งการศึกษาเป็น 2 ระบบ คือในระบบและนอกระบบ ได้จัดทำโครงการการศึกษานอกระบบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้เรียนที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้วไม่ได้เรียนต่อ และผู้ที่ออกกลางคันอายุ 13-15 ปี ผู้เรียนจะได้รับการฝึกอาชีพไปด้วย การเรียนแบบชั้นเรียน อาทิตย์ละ 3 ครั้ง ตามความ

สะดวกของครูและผู้เรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นเมื่อจบ 3 ปี นักเรียนจะทำการสอบเพื่อรับใบประกาศ และนำไปประกอบอาชีพ

ประเทศนอร์เวย์

สนอง โลहितวิเศษ (2545: 53-54) ได้ศึกษาถึงรูปแบบของประเทศนอร์เวย์ อธิบายว่า มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่สามารถส่งเสริมการศึกษาได้มาก โดยใช้การเรียนทางไกล (Distance Learning) การศึกษาลักษณะสื่อประสม (Multi-Media Education) และการศึกษาทางไปรษณีย์ (Correspondence Education) โดยโรงเรียนทางไปรษณีย์จะจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา นักศึกษาที่ต้องการหางานทำ จะเรียนเพื่อเตรียมการสอบมาตรฐานของรัฐ (Public Examination) หรือเรียนวิชาที่ตนสนใจ กำหนดไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. แบบดั้งเดิม (Classical Method) นักศึกษาจะทำงานตามปกติเต็มเวลา และเลือกเรียนทางไปรษณีย์โดยทำการบ้านส่งและทางโรงเรียนตรวจแก้กลับคืนให้นักศึกษา
2. แบบผสม (Combination Method) นักเรียนเรียนด้วยตนเอง และเรียนกับครูผู้สอนตัวต่อตัว
3. แบบกลุ่ม (Correspondence Circles) นักศึกษาเข้ากลุ่มเพื่อศึกษาเอกสาร และทำการบ้านตามที่ทางโรงเรียนมอบหมาย โดยส่งมาให้ทำเป็นกลุ่ม

การเรียนทางไปรษณีย์นี้ ไปรษณีย์จะทำงานประสานกับสถานีวิทยุกระจายเสียงนอร์เวย์ ผลิตสื่อประสมในหลักสูตรสำหรับประชาชนทั่วไป หลักสูตรการสอนวิชาสามัญ จะจัดโดยองค์การอาสาสมัครและโรงเรียนของรัฐซึ่งเป็นผู้หานักเรียน ส่วนสื่อการสอน การตรวจการบ้าน การกำหนดงานให้นักเรียนทำ โรงเรียนทางไปรษณีย์จะเป็นผู้รับผิดชอบ สำหรับการสอนหลักสูตรวิชาชีพ โรงเรียนทางไปรษณีย์จะเป็นผู้ประสานงานกับบริษัทภาคเอกชนองค์กรต่างๆ ในสาขาที่เกี่ยวข้องโดยมิได้มุ่งหวังกำไร โดยการศึกษาพบว่า ผู้ที่จบการศึกษาด้วยวิธีสอนช่วยพัฒนางาน พัฒนาคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพิ่มศักยภาพและคุณภาพของประชาชน และยังประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนทางการศึกษา

ประเทศเนเธอร์แลนด์

สนอง โลहितวิเศษ และคณะ (2545: 31-44) ได้ศึกษาพบว่า ในปี ค.ศ. 1784 ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จึงได้จัดกิจกรรมอย่างหลากหลายให้สามารถสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยในปี ค.ศ. 1980 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษาของผู้ใหญ่ ในปี ค.ศ. 1975-1980 ขยายตัวมาก โดยจัดในเวลากลางวัน ให้มีการสะสมหน่วยกิตได้ ทำให้ผู้เรียนเรียนไปเรื่อยๆ จนจบหลักสูตร และในปี ค.ศ. 1984 ได้มีสถาบันการจัดหลักสูตรทางไกล

2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสายอาชีพ และการศึกษาต่อเนื่อง มีการดำเนินการในศูนย์ฝึกอบรมภูมิภาค ที่ผู้เรียนสามารถเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สายอาชีพศึกษา และการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานของประชาชนวัยแรงงาน ให้มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดแรงงาน

สรุป อารยะประเทศต่างๆ เห็นความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะการหาวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน หรือนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่างๆ อาทิ มีปัญหาด้านการเรียน ยากจน การคมนาคมห่างไกล ตั้งครม. ตลอดจนการส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มนี้ได้เรียนจนจบในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเรียนที่หลากหลาย จากแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อเป็นการแก้ปัญหาให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่ ปรัชญาและหลักการในการจัดการศึกษาให้กับประชาชน มีการบริหารจัดการศึกษากลุ่มเป้าหมาย หลักสูตรการเรียนการสอน การจัดการเรียนรู้ การประเมินผล การเทียบโอนผลการเรียนรู้ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งแต่ละประเทศจะจัดทำเป็นโครงการต่างๆ ในสถานศึกษา และมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สามารถบูรณาการการเรียนให้มีการใช้แนวทางการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการศึกษาให้บุคคลได้รับจากการเรียนรู้ และเกิดการสะสมสิ่งที่ได้เรียนรู้ หรือได้รับจากทักษะประสบการณ์จากครอบครัว สภาพแวดล้อมการทำงาน การพักผ่อน แหล่งเรียนรู้ และสื่อที่มีอยู่มากมาย อันเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากความสนใจ ความใฝ่รู้ของบุคคล สามารถนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ ร่วมกันกับการจัดการศึกษาในระบบ โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ก็อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหานักเรียนออกกลางคันระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้

ลักษณะ ประเภท และรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาเรื่องลักษณะและประเภทของรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย ประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัย และรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ระบุค่าว่าการศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็นรูปแบบการศึกษาอย่างเป็นทางการรูปแบบหนึ่ง เพื่อเป็นการอธิบายถึงรูปลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการอธิบายถึงลักษณะในบริบทต่างๆ ของการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) ดังนี้

1.1 วิธีการที่หลากหลายที่นำไปสู่วิธีการเรียนรู้ อาจเกิดขึ้นโดยการถูกผลักดันให้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการสนทนา เกี่ยวข้องกับการสำรวจ และขยายประสบการณ์ โดยไม่อาจทำนายล่วงหน้าได้ เป็นสิ่งที่บังเอิญเกิดอุบัติเหตุขึ้น (วิศนี ศิลตระกูล; และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544: 2-3) การศึกษาตามอัธยาศัย จึงเป็นการศึกษาที่มีหลากหลายรูปแบบ (Multi forms) และใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ

1.2 เป็นการจัดสภาพการณ์เรียนรู้เพื่ออำนวยความสะดวกการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยตั้งใจ และมีได้ตั้งใจ ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดวิธีการเรียนรู้เอง เป็นการสื่อสารที่เน้นกระบวนการถ่ายทอดความเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวของแต่ละบุคคล

1.3 เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งการเรียนรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตน ครอบครัว ชุมชน และสังคม (ชัยยศ อิมสุวรรณ์. 2544: 3)

1.4 เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต (Life orientation) เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัส หรือมีการปฏิริยาต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การเลี้ยงดูในครอบครัว (วิศนี ศิลตระกูล; และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544: 162)

1.5 เป็นลักษณะของการอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรม การมีปฏิสัมพันธ์ การต่อรอง การสื่อความหมาย การเคารพในความคิดซึ่งกันและกัน เพื่อร่วมกิจกรรมกัน (Brookfield. 1984: 46)

1.6 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระบบ อย่างแยกไม่ออกให้ชัดเจนได้ กล่าวคือ บุคคลใช้การศึกษาตามอัธยาศัยไประหว่างการเรียนในระบบพร้อมๆ กันด้วย (วิศนี ศิลตระกูล; และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544: 7)

1.7 ไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตรไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอนเรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนเป็นการเรียนเพื่อความรู้อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาเรียน (สุมาลี สังข์ศรี. 2544: 27-29)

1.8 เป็นการจัดกิจกรรม ที่เป็นกระบวนการเพื่อให้บุคคลได้ศึกษา ได้เรียนรู้ การที่จะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เช่น การให้ความรู้ และประสบการณ์ผ่านสื่อหลายๆ ประเภท แหล่งความรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียน เลือกหาประสบการณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2545ข: 32)

1.9 เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้และความหมาย จากปัจจัยเกื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (วิศนี ศิลตระกูล; และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544: 46-47)

1.10 สามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น กลุ่มเยาวชน คนงาน ชาวบ้าน กลุ่มสตรี เป็นต้น การศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะนี้ เกิดจากความต้องการยกระดับความเป็นอยู่ในสังคม การมีส่วนร่วม และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

1.11 สามารถเรียนได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ทุกสถานการณ์ การเรียนรู้อาจเกิดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้เรียนจะได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ขึ้นอย่างไร

1.12 เป็นรูปแบบของการศึกษาในบริบทของการศึกษาตลอดชีวิตที่ตั้งอยู่บนความเชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะพ้นรั้วโรงเรียนหรือไม่เคยผ่านระบบโรงเรียน

2. ลักษณะของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการอธิบายถึงลักษณะในบริบทต่างๆ ของกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal learning process) ดังนี้

2.1 ไม่มีรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็น เหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนในตัว แต่รู้ว่ามีอยู่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการหรือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต (พนม พงษ์ไพบูลย์. 2544: 7)

2.2 เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับว่า ณ จุดใดของสถานการณ์ ที่ใครจะมีบทบาทเป็นผู้สอน และใครมีบทบาทเป็นผู้เรียน บางสถานการณ์บางคนสามารถเรียนรู้ได้แต่บางคนก็ไม่มีการเรียนรู้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544ข: 67)

2.3 เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538ข: 83)

2.4 เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมมีหลายสถานการณ์จึงมีหลายวัตถุประสงค์ และไม่จำเป็นต้องเพื่อการศึกษาเท่านั้น

2.5 มีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ (Specific) อาจเกิดได้ซ้ำ แต่อาจไม่เกิดซ้ำที่มีผลเหมือนเดิมทุกประการ (ชัยยศ อิมสุวรรณ. 2544: 2)

2.6 เป็นการเรียนรู้แบบบังใจ หรือไม่บังใจ ไม่สามารถคาดเดาความหมายล่วงหน้าได้ (Accidental และ Unpredictable) ไม่สามารถระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียนที่เหมือนกันได้ทุกส่วนและทุกครั้ง บางครั้งอาจไม่มีผลใดๆ เกิดขึ้น

2.7 เป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิด จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538ข: 23)

2.8 เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามความสมัครใจ ความพอใจ และความต้องการ ตามความเหมาะสมของบุคคลหรือกลุ่ม ดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น และมีเสรีภาพ (กุลธร เลิศสุริยะกุล. 2542: 6)

2.9 ผลการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ที่ผู้เรียน หรือแหล่งความรู้ อย่างไรก็ตามอย่างใดอย่างหนึ่งมีเจตจำนงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ แต่ไม่ใช่ทั้งสองปัจจัยเกิดตรงกัน (Evan. 1981: 57)

1.10 การประเมินขึ้นอยู่กับผู้เรียน ผู้เรียนอาจไม่รู้ตัว แต่ผลการเรียนสั่งสมได้จนมีการนำไปใช้ จึงจะเกิดการเรียนรู้ขึ้น (วิศนี ศิลตระกูล; และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544: 162)

1.11 การเรียนรู้เกิดขึ้นในทุกช่วงวัยต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพราะการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการดำรงชีวิตบุคคลทุกคน จึงสามารถสัมผัสการศึกษาตามอัธยาศัยได้ตลอดชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นของชีวิตจนสิ้นอายุขัย

การศึกษาจากเอกสารข้างต้น สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของนักการศึกษาไทย เช่น ชนิทร สุขเจริญ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยระบบการเรียนรู้ที่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 โรงเรียนที่ปราชญ์พิทยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า นักเรียนบางส่วนยังไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ยังคงยึดติดระบบการเรียนรู้แบบเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ เนื่องด้วยข้อจำกัดเวลา อุปกรณ์ และกรอบแนวคิดเดิม นักเรียนยังขาดความสามารถในการบริหารความคิดตามขั้นตอนการบริหารจัดการ ประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นสามารถช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการเรียนรู้ด้านทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยระบบอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น ผลของการประเมินความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่าบริบทการทดลองสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ปัจจัยนำเข้าของการทดลองยังไม่สมบูรณ์ แต่นักเรียนมีความพึงพอใจในกระบวนการถ่ายทอดความรู้สามารถสืบค้นอิเล็กทรอนิกส์ได้เร็วขึ้น พร้อมที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองโดยปราศจากครู ซึ่งพงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล; และคณะ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ปกครองนักเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียน มีความต้องการเกี่ยวกับหลักสูตรระยะสั้น

ที่เน้นด้านอาชีพ ด้านการบริหารและการจัดการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียน ส่วนมากมีความเข้าใจ การศึกษาในระบบโรงเรียน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อโทรทัศน์เป็นแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม การพัฒนา การเรียนรู้มีความสำคัญมาก ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองนักเรียน มีความเข้าใจในการบริหารและ การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตน้อย ต้องการให้ภาครัฐจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยไม่ต้องกำหนดเวลา เรียน มีความต้องการให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานระหว่างผู้ประสานงานรัฐกับประชาชน การเรียนรู้ ตลอดชีวิตต้องการเรียนตามอัธยาศัย และต้องการให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ การพัฒนาบุคลากรการการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีความเข้าใจในการพัฒนาบุคลากรน้อย ต้องการพัฒนาบุคลากรการเรียนรู้โดยการไปศึกษาดูงาน ปรึกษาผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มี ประสบการณ์ ครู-อาจารย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อเทคโนโลยีอย่างหลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ แหล่งเรียนรู้ ชุมชน ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียน ส่วนมากมีความเข้าใจ ในการพัฒนาการเรียนรู้ในน้อย ต้องการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านเทคนิควิธีการเรียนรู้โดยใช้สื่อบุคคล และสื่อโทรทัศน์ ด้านการประเมินความรู้ ผู้ปกครองนักเรียน ส่วนมากต้องการประเมินจากการปฏิบัติ จริง ทางด้านปริมาณและคุณภาพ โดยการทดสอบจากประสบการณ์ ต้องการให้ประชาชนและรัฐ กำหนดเกณฑ์และหน่วยงานประเมินผลการเรียนรู้ ไม่ต้องการให้มีค่าใช้จ่ายในการประเมิน พร้อม สามารถนำผลการประเมินเทียบโอนระดับการศึกษาได้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยที่ประชาชนต้องใช้เรียนรู้ตลอดชีวิต

ประเภทการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการเรียนการสอน ซึ่งต้องมี กระบวนการถ่ายทอด มีผู้จัด ผู้เรียน ผู้ร่วมจัด และสื่ออำนวยความสะดวกในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ เมื่อพิจารณาร่วมกับความหมายตามอัธยาศัยสามารถแบ่งประเภท ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดการกระทำก็มีใช้เพื่อการศึกษาโดยตรง ได้แก่ ครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบๆ ตัว สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ฯลฯ

2. การศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดการกระทำ โดยองค์การ สถาบันเพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาโดยตรงและทางอ้อม ได้แก่

2.1 งาน และโปรแกรม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสถาบันการศึกษา

2.2 แหล่งความรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน แหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

2.3 แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ศูนย์วิทยาศาสตร์ อุทยานการศึกษา พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์ข้อมูลต่างๆ ฯลฯ

2.4 สื่อสารมวลชน สื่อโทรคมนาคม สื่อสารสนเทศ

2.5 แหล่งนันทนาการ สนามเด็กเล่น สนามหรือศูนย์กีฬา สวนสาธารณะ สวนสมุนไพร อุทยานมัจฉา และสวนผีเสื้อ เป็นต้น

2.6 แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2.7 หน่วยงานบริการของรัฐต่างๆ

2.8 องค์กรเอกชน ซึ่งจัดส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ

3. การศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายในสังคม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาชุมชน พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ อาจมีการจัดทำกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ในรูปของเวทีชาวบ้าน การรณรงค์ การทำประชาพิจารณ์ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ความเป็นอยู่ สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ การทำจดหมายข่าวของชุมชน จัดกิจกรรม ร่วมเรียนรู้ ปัญหา และส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และกิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นต้น กิจกรรมในประเภทนี้ อาจใช้สภาพสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนั้น ต้องเกิดขึ้นจากการผสมผสานการละเล่น การแสดงออก และการเลียนแบบท่าทาง ซึ่งสามารถถ่ายทอดผ่านงานศิลปะการแสดงได้ตามแนวคิดเรื่องการเรียนเล่น (Play + Learn = PLEARN) ของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวนิช และการศึกษาเพื่อความบันเทิง (Edutainment) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อบันเทิงประเภทต่างๆ รวมทั้งการแสดงจำลองแบบ (Animation) ซึ่งรวมกิจกรรมการแสดงละครใบ้ การแสดงหุ่นประเภทต่างๆ การแสดงเลียนแบบ กราฟิการ์ตูน และกราฟิก 3 มิติ เป็นต้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2545ข: 43-44)

รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2546: 49-51) อธิบายถึง รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีการกำหนดแบบแผนที่ชัดเจนเหมือนการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีการแบ่งระดับการศึกษาชั้นเรียน รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีได้หลากหลาย บางรูปแบบเป็นเพียงกิจกรรมการเรียนรู้ หรือกิจกรรมการศึกษาจัดขึ้น บางรูปแบบเป็นสถานการณ์ ที่อาจมีขึ้นเองตาม

ธรรมชาติ หรือโดยการสร้างขึ้นของสิ่งมีชีวิต หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เกิดในสังคมตามปกติ โดยมิได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาใดๆ บางประเภทก็เป็นเพียงปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น กิจกรรมการพูดคุย การหารือ และการสืบสวนบางอย่าง การเรียนรู้จากแหล่งความรู้ และสื่อ ประเภทต่างๆ ตลอดจนสื่อสารมวลชน ที่มีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโดยตรง เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งสิ้น

2. รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยในต่างประเทศ บางประเทศจัดรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยในชื่อที่คุ้นเคย เช่น สก็อตแลนด์ อธิบายการศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็น “การศึกษาชุมชน” (Community education) เยอรมนีเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม” (Social education) ฝรั่งเศส เรียกว่า “การแสดงจำลองแบบ” (Animation) การศึกษาตามอัธยาศัยในกลุ่มอเมริกาใต้ จัดการศึกษาให้กับประชาชนในเรื่องความยุติธรรมประชาธิปไตย (Popular education) ในบางชุมชนของอังกฤษ เรียกการเรียนการศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็นการเรียนรู้สนทนาประชาธิปไตย บางกลุ่มจัดการศึกษาและส่งเสริมการมีงานทำของเยาวชนเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น เว็บไซต์ “Beyond Connection” เป็น Homepage ของสมาคม YMCA (Young Men Christian Association) ที่เชื่อมต่อการเรียนรู้ เพื่อการมีกิจกรรมระหว่างเยาวชนผ่านทางอินเทอร์เน็ต บางประเทศนับเอาการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้ใหญ่ และการเรียนรู้ในสถานประกอบการระหว่างการทำงาน (Learning in a workplace) ว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพ โดยผู้ปวยเอง ที่เรียกว่า การศึกษาเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ (Health or rehabilitation) ก็เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นกัน

3. รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยในบริบทของการเรียนรู้ อาจเกี่ยวเนื่องกับการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยแบบที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participatory learning) มีส่วนจัด (Self directed learning) การร่วมอยู่ในสถานการณ์เรียกว่า การเรียนรู้ตามสถานการณ์ (Situational learning) ซึ่งให้ความสำคัญเรื่องความสัมพันธ์กับชุมชน เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning) ที่มีลำดับของการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์ ในระหว่างการแก้ไขปัญหา และการเรียนรู้ไปพร้อมกัน รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย จึงขึ้นอยู่กับสิ่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่โดยมากมักอยู่รอบๆ ตัวผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ กระบวนการจัดการการเรียนรู้จากสภาพการณ์และลักษณะของผู้เรียน มักเป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล (Individual learning or Self education) และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกที่มีส่วนในชุมชน (Collaborative learning) หรือร่วมในสถานการณ์นั้นๆ

ซึ่งก็มีนักการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกัน เช่น การวิจัยของชิน (Shin, 2005: Online) ได้ศึกษาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเกี่ยวกับธรรมชาติของวิทยาศาสตร์ ของพิพิธภัณฑ์การศึกษาทางธรรมชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อพัฒนา

รูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกี่ยวกับธรรมชาติของวิทยาศาสตร์ โดยใช้การสอนผ่านระบบออนไลน์ สำหรับผู้ที่สนใจ เป็นรูปแบบการเรียนรู้จะเน้นเป็นสามมิติ ซึ่งผู้เรียนจะสามารถมองเห็นได้เสมือนจริง ผ่านทรัพยากรออนไลน์ จำนวน 12 ช่องทาง โดยเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้จาก 4 พิพิธภัณฑสถาน ผลของการพัฒนารูปแบบการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และธรรมชาติ ผ่านระบบออนไลน์ จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับผู้สนใจในการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการวิจัยของ ลีโอทริออส และดีมีเทรียดิส (Liotsios; & Demetridis. 2006: Online) ได้ทำการศึกษาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรณีศึกษา บทเรียนสำหรับบุคคล พบว่า การออกแบบเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำเป็นต้องมีรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและข้อมูลทางสังคม ซึ่งการออกแบบเทคโนโลยีมีความจำเป็นต้องใช้ทักษะและการจัดการเทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแล้ว ยังมีการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่นอีก ซึ่งกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

แนวทางการจัดการศึกษา 3 รูปแบบ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 9-10) กำหนดให้การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบก็ได้ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนจะสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผลการเรียนรู้มาจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์การทำงาน ซึ่งนักการศึกษาของไทยมีมุมมองถึงแนวทางในการจัดการศึกษา 3 รูปแบบในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

กล้า สมตระกูล (2544: 14-15) ได้กล่าวถึงการจัดการการศึกษารูปแบบที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ไว้ว่าหากวิเคราะห์ตามรูปแบบในการจัดการการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนทั่วไป ก็จัดการศึกษาครบทั้งสามรูปแบบแล้วเป็นส่วนใหญ่ เช่น การสอนวิชาการต่างๆ ในห้องเรียน คือ รูปแบบการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน แต่หากครูพานักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่ รวมทั้งการออกไปศึกษาสภาพของชุมชนแล้วกลับมารายงาน หรือนำเสนอผลการไปศึกษาดูงานต่อเพื่อนร่วมชั้น นับเป็นการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นมากขึ้น จัดอยู่ในลักษณะของการเรียนรู้นอกระบบได้ และหากให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาในห้องสมุด ห้องโสตทัศนศึกษา หรือสมัครเป็นสมาชิกชมรมกีฬา ดนตรี ตามความสนใจ นับเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย แต่ในเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ คงต้องการอยากเห็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบ สามารถอำนวยความสะดวกให้ประชาชนนอกโรงเรียน สามารถมาใช้บริการการเรียนรู้ของโรงเรียนได้อีกด้วย

เช่น การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ทั้งด้านวิชาสามัญ อาชีพ หรือความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในภาคค่ำ หรือวันหยุด ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้ามาใช้บริการห้องสมุด สนามกีฬาได้ และประการสำคัญคือ เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถนำเอาผลการเรียนรู้นอกระบบและตามอัธยาศัยมาเทียบโอน หรือใช้เป็นหลักฐานการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยแก่ผู้เรียนไปเทียบโอนความรู้ ณ สถานศึกษาอื่นได้

รุ่ง แก้วแดง (2546: 85-86) อธิบายถึงแนวทางในการจัดการการศึกษาตามรูปแบบไว้ว่า เมื่อมีรูปแบบการศึกษาในระบบ นอกระบบ และมีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต จะต้องเริ่มคิดเรื่องการให้บริการ “การศึกษา 24 ชั่วโมง” ซึ่งขณะนี้ สถานศึกษาหลายแห่งได้เริ่มดำเนินการแล้ว โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาที่ให้บริการการเรียนการสอนในระบบออนไลน์เปิดให้บริการตลอดเวลา เพียงแต่ยังไม่มีกรดำเนินการอย่างเป็นระบบและจริงจัง มีสถานศึกษาบางแห่งเท่านั้นที่ทำได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้อาคารสถานที่ในช่วงตอนกลางคืน และวันเสาร์ อาทิตย์เพื่อเปิดสอนภาคพิเศษ

สถานศึกษาทุกระดับ เริ่มคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ ที่มีในอยู่ประเทศเรามีการลงทุนมากมายในการก่อสร้างอาคารสถานที่ แต่การใช้ประโยชน์ไม่ค่อยคุ้มค่า จึงอยากเห็นสถานศึกษาในอนาคต ควรให้บริการการศึกษาหลายรอบ เช่น ระหว่างเวลา 8.00-16.00 น. เป็นการศึกษาในระบบ หลังจากนั้นเปิดต่อไปถึง 22.00 น. สำหรับการศึกษานอกระบบ และอาจเปิดสอนแบบออนไลน์เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อัตโนมัติตลอดเวลา และเป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ช่วยกันประหยัดค่าใช้จ่ายในการศึกษาของประเทศไทยได้มากขึ้น ในปัจจุบันไทยมีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาสูงมาก เนื่องจากทำงานแบบต่างคนต่างทำ เช่น โรงเรียนจัดเฉพาะการศึกษาในระบบ ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนก็สร้างศูนย์การเรียนขึ้นมาใหม่ สำหรับจัดการศึกษานอกระบบต่างๆ ที่สามารถใช้ประโยชน์จากสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วได้

ต่อไปนี้ คนไทยไม่ว่าจะเป็นคนปกติ คนพิการ คนด้อยโอกาส คนที่มีความสามารถพิเศษ มีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี และการศึกษาได้ทั้งสามระบบสามารถเทียบโอนได้ ดังนั้น ผู้เรียนก็มีหลากหลาย ระบบการศึกษาก็มีหลากหลาย และสถานศึกษาก็มีหลายรูปแบบ โรงเรียนนิติบุคคลจะต้องเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับผู้เรียนใหม่ ว่าเป็นลูกค้าผู้มารับบริการการศึกษา ซึ่งมีหลายประเภท โดย รุ่ง แก้วแดง (2540: 89) ยังได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบไว้ว่า ระบบการศึกษาใหม่จะต้องจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงถือว่าเป็นการปฏิวัติระบบการศึกษา ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ผ่านมา ผู้บริหารมีอาชีพต้องสามารถจัดการศึกษาได้ทั้งสามรูปแบบให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน บริหารโดยใช้กระบวนการ PDCA คือ วางแผน ดำเนินการประเมินผล และปรับปรุง พัฒนา บริหารการเงินอย่างมี

ประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล รวมทั้งการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการเรียนการสอน

ทองอยู่ แก้วไทรฮะ (2548: 51) กล่าวว่า โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้ทั้งสามรูปแบบ โดยต้องจัดแบบยืดหยุ่น เด็กที่อยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้เรียนอยู่ในโรงเรียน จะต้องประสานกับสถานประกอบการ ครอบครัว มูลนิธิ จัดการศึกษาให้กับเด็กกลุ่มนี้ เพราะโรงเรียนระดับชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดการศึกษาให้กับเด็กที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ไม่ใช่ผลัดภาระให้กับการศึกษานอกระบบหรือเด็กที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนตามปกติได้ ก็ควรจัดการศึกษาแบบผสมผสานให้ทั้งสามรูปแบบให้กับเด็กดังกล่าว ซึ่งหากโรงเรียนมีปัญหา ไม่มีกำลังครูก็จำเป็นที่รัฐต้องช่วยเหลือสนับสนุนต่อไป

ซึ่งนักการศึกษา ได้ศึกษาวิจัยถึงความพร้อม และสภาพการจัดการศึกษาตามอัยาศัย ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย พบว่า มีปัญหา อุปสรรคอยู่บ้าง ดังนี้

มิถุนา อนุเสน (2545: 159) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมเกี่ยวกับการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของครุส้งักัดกระทรวงศึกษาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้นการเตรียมกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการวัดและการประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาชุมชน ชั้นการจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการวัดและการประเมินผลการศึกษาชุมชน แหล่งการเรียนรู้ การหาแหล่งเรียน การจัดแหล่งเรียนรู้ และการวัดประเมินผลแหล่งเรียนรู้ มีความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อยู่ในระดับสามารถทำได้ แต่ยังไม่ใช่ในขณะนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูผู้สอนเริ่มเข้าใจการปฏิรูปการศึกษาจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานของรัฐด้านการศึกษา และเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินการให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้กำหนดไว้ แต่ครูผู้สอนยังมีความต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือด้านการจัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ และตลอดจนต้องการรับรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

สุพัฒน์นา ภูมิฝักแว่น (2545: 106-107) วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัยของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่มีความเห็นด้วยกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัยอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาต่างก็มีภาระงานการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

อย่างเต็มเวลา และยังไม่ีประสพการณ์ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนี้เรื่องการปฏิรูปการศึกษา และการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นเรื่องใหม่ ยังไม่มีสถานศึกษาใดดำเนินการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบ

รัชชนก เถาบัว (2543: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 1 เพื่อศึกษาความเห็นของผู้บริหารโรงเรียน เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย และปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาเห็นด้วยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตาม อัธยาศัยในโรงเรียนในระดับมาก และมีความเห็นต่อความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในโรงเรียนในระดับปานกลาง ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัศึกษามีความเห็น ไม่แตกต่างกัน ยังพบว่า โรงเรียนมีปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ ขาดปัจจัย สนับสนุนทั้งเรื่องเงิน คน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องปริมาณและคุณภาพของบุคลากร และปัญหาเรื่องการประสานความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานอื่น

ด้านผลการศึกษาที่เกี่ยวกับความพร้อมของสถานศึกษา ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดเพชรบุรี ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเพชรบุรี กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2545ก: 58) พบว่า สถานศึกษาโดยรวมมีความพร้อมอยู่ใน ระดับน้อย ในด้านการจัดองค์กรเพื่อรองรับการดำเนินงานด้านการศึกษานอกระบบ เช่น การเตรียมการ ด้านบุคลากร การวางแผนการจัดการศึกษา การวางแผนการนิเทศติดตามและประเมินผล การวางแผน การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ การพัฒนาหลักสูตร การศึกษาความต้องการของชุมชน รวมทั้งการพัฒนา เครือข่ายชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ในด้านบุคลากรในสถานศึกษามีความพร้อมในการจัดการศึกษา นอกระบบ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนแบบทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ใน การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่กลุ่มเป้าหมายนอกระบบ อยู่ในระดับปานกลาง ครูผู้สอนบางส่วน ยังเคยมีประสบการณ์เป็นครูประจำกลุ่ม ในการสอนให้แก่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ซึ่งเป็นสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ทำให้มีประสบการณ์การสอน อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าผู้สอนในระบบมีความพร้อมในการสอนเชิงตั้งรับ กล่าวคือ หากกลุ่มเป้าหมายนอกระบบ เข้ามาสมัครเรียนในสถานศึกษาจะสามารถดำเนินการให้ได้ และไม่พร้อมในการรุกเข้าไปจัดการศึกษา ให้ในชุมชน หมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ มิถุนา อนุเสน (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความพร้อมเกี่ยวกับการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในจังหวัด นนทบุรี พบว่าครูผู้สอนมีความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนการศึกษาตามอัธยาศัยในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาชุมชน และด้านแหล่งเรียนรู้ อยู่ในระดับสามารถทำได้ แต่ยังไม่ใช้ในขณะนี้ ผลการเปรียบเทียบความพร้อมของครูตามสถานภาพพบว่า ครูที่มีสถานภาพ ด้านวุฒิการศึกษาและด้านตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาในระบบสามารถจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และเป็นการจัดการที่ยืดหยุ่น เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าถึงการเรียนรู้มากที่สุด โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งด้านบุคลากร เงิน สื่อ อุปกรณ์ทางการศึกษา อาคารสถานที่ โดยมีรูปแบบการจัดการที่แตกต่างกันและมีปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการอยู่บ้าง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ เชียว และ แครอล (Xiao; & Carroll, 2007: Online) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของชุมชนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน พบว่า การศึกษาตามอัธยาศัยไม่ควรสอนให้ผู้เรียนรู้ทักษะการใช้พื้นฐานของคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ยังคงส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถ และทักษะในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะนักเรียนที่เติบโตขึ้นในโลกดิจิทัล มีความสามารถพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้มากกว่าครู ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนสามารถออกแบบโครงงานต่างๆ ได้ระดับปานกลาง ผู้วิจัยได้เสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยว่าครูควรแสดงบทบาทสมมติ และการเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ในขณะที่โรงเรียนควรสร้างโอกาส และสถานที่เพื่อให้นักเรียนได้จัดทำโครงงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และการแก้ปัญหาในชีวิตจริง ในส่วนของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถอธิบายได้โดยสังเขป ดังนี้

รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ความหมายของรูปแบบ (Model)

พรพิมล ทนานูตร (2547: 51) ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบการย่อ หรือการแสดงแนวคิด ให้เห็นลักษณะของระบบที่เป็นจริงสามารถปฏิบัติได้ จุดมุ่งหมายของรูปแบบ คือ การแบ่งวิธีการเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของระบบหรือปรับปรุงวิธีการดำเนินงานหรือถ้าเป็นระบบในอนาคต จะชี้ให้เห็นถึงภารกิจย่อยและแต่ละองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน

ทิตนา แคมมณี (2545: 218) ได้กล่าวว่า รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไต่อะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยทำให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบหาคำตอบ ความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย ปกติในการศึกษาวิจัยเรื่องใดๆ ก็ตามผู้ศึกษาจะต้องตั้งคำถามที่ต้องการคำตอบ

ทศนา แคมมณี (2545: 218-219) กล่าวว่า รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบจะต้องไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้
2. โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)

สรุปได้ว่า รูปแบบเป็นแนวคิดที่ได้รับการพิสูจน์ และทดสอบว่ามีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบ หรือแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามรูปแบบที่จัดทำขึ้น สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานตามนโยบายและแผนที่วางไว้ เป็นลักษณะที่สะท้อนความคิดมีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่างๆ ทั้งปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา หลักสูตรการจัดการเรียนรู้ การประเมินผล การเรียนรู้การเทียบโอน ผลการเรียนรู้และประสบการณ์ การเทียบระดับการศึกษาการบริการ และการจัดการศึกษากลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมจัดการศึกษา โดยเฉพาะต้องการศึกษาเรื่องพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตาม อรรถยาศัยในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ของนักเรียนที่ออกกลางคันในระบบโรงเรียน

ปัญหาในการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัย

การศึกษาปัญหาในการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัย ประกอบไปด้วย 1) ปัญหาด้านนโยบายของรัฐ 2) ปัญหาด้านเครือข่ายการเรียนรู้ 3) ปัญหาด้านแหล่งการเรียนรู้ และ 4) ปัญหาด้านสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายของรัฐ เกี่ยวกับปัญหาด้านนโยบายของรัฐในการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัย มีปัญหาในประเด็นความชัดเจนในแผนการปฏิบัติ และการขาดเอกภาพเชิงนโยบาย ดังนี้

1.1 ขาดความชัดเจนในแผนการปฏิบัติ ปัจจุบันการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัยของไทย ที่เป็นอยู่ยังไม่มีกำหนดแนวทางที่ชัดเจนเท่าที่ควร เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ยังเป็นลักษณะของการเรียนรู้เป็นไปตามสภาพที่เป็นอยู่ (สุมาลี สังข์ศรี. 2544: 118-119) ทั้งนี้เพราะความไม่เข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัย ทำให้การศึกษาและผู้เรียนมีโอกาสใช้บริการที่มีได้ไม่มากเท่าที่ควร (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 53) คณะทำงานด้านการปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถยาศัย ได้สรุปสภาพการจัดการศึกษาตามอรรถยาศัยไว้ว่า ไม่มีการวางแผนในการให้บริการทั้งด้านปริมาณ คือ การจัดให้แก่บุคคลทุกกลุ่มอายุ ทุกพื้นที่ และด้านคุณภาพ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาให้เหมาะสม

กับช่วงอายุนั้นๆ ให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 51)

1.2 การขาดเอกภาพเชิงนโยบาย ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจว่าการศึกษาก็คือการไปโรงเรียนเมื่อเรียนจบจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยแล้วก็คือจบการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2545: 46) ขณะที่หน่วยงานผู้จัดการศึกษาก็ยังมีความรู้ความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนไม่เห็นภาพรวมของระบบการศึกษา หน่วยงานผู้จัดการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งจัดการศึกษา ตามเป้าหมายเฉพาะของหน่วยงาน (สุมาลี สังข์ศรี. 2544: 72)

1.3 การกระจายอำนาจการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 53-54) กล่าวถึงการกระจายอำนาจว่า การจัดการศึกษาส่วนใหญ่ยังจัดและควบคุมโดยรัฐ ภาครัฐเองก็ไม่ไว้วางใจให้ส่วนอื่นๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมให้บริการ ขณะที่การปฏิรูปการศึกษาให้ความสำคัญกับเรื่องของโครงสร้างหน่วยงาน รูปแบบ และกลไกไกลมากกว่าเรื่องเนื้อหาและวิธีการจัดการศึกษา การที่มองค่าสถิติปัญญาของผู้เชี่ยวชาญภายนอกสูงเกินไป แต่กลับเลื่อมมองสถิติปัญญาของคนชนบท และบทบาทพื้นฐานที่เขาจะพัฒนาชีวิตของเขาเองต่ำเกินไป เป็นผลให้การถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาตามแผนกระจายอำนาจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ปัญหาด้านเครือข่ายการเรียนรู้ ปัญหาด้านเครือข่ายการเรียนรู้ ปัญหาด้านเครือข่ายการเรียนรู้ มีปัญหาในด้านการมีส่วนร่วม และการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกันในการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย ดังนี้

2.1 ปัญหาการมีส่วนร่วมการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2543: 46-50) กล่าวว่า สังคมยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ คนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจว่าการศึกษาก่อตั้งขึ้นที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาในระบบเท่านั้น เพราะฉะนั้นการให้การศึกษา จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและสถานศึกษา การมีส่วนร่วมของพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ประชาชน ชุมชน และเอกชนในมิติต่างๆ ยังไม่เป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2544: 124) ที่กล่าวว่า หน่วยงาน องค์กรเอกชน สถานประกอบการองค์กรท้องถิ่น มีศักยภาพในระดับหนึ่งที่จะช่วยจัดการศึกษาตามอัยยาศัย แต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนเท่าที่ควร เช่น ในเรื่องการสร้างความรู้ความเข้าใจ การให้แนวทางในการจัดกิจกรรม การได้รับทราบบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นต้น ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียน (ม.ป.ป.: 10-11) เห็นว่า กฎ ระเบียบ หลักเกณฑ์ คำสั่งที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ และไม่เอื้ออำนวยต่อการจูงใจให้ผู้ร่วมจัดการศึกษาเท่าที่ควร และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

2.2 ปัญหาด้านการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกัน มีหน่วยงานหลายกระทรวงเป็นผู้จัด เกิดความซ้ำซ้อนกันในการปฏิบัติของพื้นที่ ขาดความร่วมมือและประสานงานกันในระดับปฏิบัติ ความร่วมมือประสานงานระหว่างสถานศึกษา หน่วยงาน ชุมชน และท้องถิ่นในเรื่องการใช้ทรัพยากรร่วมกันยังไม่ดีพอ อีกทั้งยังขาดปัจจัยสนับสนุนทั้งเรื่องเงิน คน การบริหารจัดการ และวัสดุอุปกรณ์ (ธวัชชนก เกาบัว. 2548: 84) ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2544: 74) ที่ให้ความเห็นว่าหน่วยงานผู้จัดการศึกษา มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันน้อยเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้ามีการใช้ทรัพยากรร่วมกันจะทำให้สามารถขยายบริการการศึกษาสู่กลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น

3. ปัญหาด้านแหล่งการเรียนรู้

ปัญหาด้านแหล่งการเรียนรู้ มีประเด็นปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมใช้แหล่งการเรียนรู้ ด้านจำนวนและความหลากหลายของแหล่งการเรียนรู้ การจัดระบบแหล่งการเรียนรู้และการบริการ และด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ ดังนี้

3.1 ด้านการมีส่วนร่วมใช้แหล่งการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ยังจัดบริการเชิงตั้งรับ ขาดการประสานงานกับชุมชน องค์กร และหน่วยงานในระดับพื้นที่ คณะกรรมการในระดับชุมชน ยังไม่มีบทบาทในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ได้ดีเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาการจัดบริการยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2545ข: 22) ตลอดจนขาดผู้ดูแลรับผิดชอบในการส่งเสริมสนับสนุนการดำรงอยู่ของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 50)

3.2 ด้านจำนวนและความหลากหลายของแหล่งการเรียนรู้ ในปัจจุบันการกระจายตัวของแหล่งการเรียนรู้ ยังมีจำนวนจำกัดไม่สามารถตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของบุคคลได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังขาดความหลากหลายของรูปแบบของแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งยังไม่มีหน่วยงานใดส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นเอกภาพเชิงนโยบาย เพราะปัจจุบันต่างหน่วยงานต่างจัดตามความสามารถของตน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. ม.ป.ป.: 10-11)

3.3 ด้านการจัดระบบแหล่งการเรียนรู้และการบริการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2543: 21-27) อธิบายว่า ยังมีประชาชนจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการการศึกษา และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะยังขาดการจัดการความรู้ การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังให้ทั่วถึง อันเนื่องมาจากปัญหาความเชื่อมโยงของระบบการศึกษา และความตระหนัก ตลอดจนเจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการศึกษา สำหรับปัญหาเรื่องของการให้บริการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 50) เห็นว่า การจัดหาหมวดหมู่ทั้งที่เป็นของรัฐและของชุมชน ยังขาดการประสานงานระหว่างกัน แหล่งการเรียนรู้ของรัฐบางแห่ง เช่น

ห้องสมุดในโรงเรียน ห้องสมุดในสถาบันการศึกษาไม่เปิดกว้างให้คนทั่วไปเข้าไปใช้บริการได้อย่างสะดวก เป็นต้น

3.4 ด้านการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าแหล่งการเรียนรู้จะมีบทบาทสำคัญเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งหลายๆ หน่วยงานดำเนินการส่งเสริม จัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยจะมีดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้ ที่หลากหลายในแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการจัดตั้ง และพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้นมาก แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ยั่งยืนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้เหล่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 59)

4. ปัญหาด้านสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

ปัญหาด้านสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในประเด็นต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาระบบเครือข่าย เทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดสรรคลื่นความถี่ หลักสูตรและเนื้อหาของสื่อเพื่อการศึกษา บุคลากร และการลงทุน ดังนี้

4.1 การพัฒนาระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการศึกษายังมีเรื่องข้อจำกัดเนื่องจากโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ยังมีการกระจายตัวน้อย ทำให้ผู้เรียนอีกจำนวนมากไม่สามารถใช้บริการเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศได้ทั่วถึง และมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน ความเห็นดังกล่าว สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 23) ที่กล่าวว่า กิจกรรมด้านโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนใหญ่เพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อการให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าที่ทำการพัฒนาการเรียนรู้ของคน การพัฒนาเครือข่ายมีลักษณะต่างคนต่างทำ ทำให้เกิดความสิ้นเปลือง และใช้งานไม่คุ้มค่าการลงทุน

4.2 ด้านการจัดสรรคลื่นความถี่ เพื่อประโยชน์สำหรับการศึกษาตามอรรถกถาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2543: 124)

4.3 ด้านหลักสูตรการศึกษาและเนื้อหาของสื่อ เพื่อให้การศึกษาวิจัยในปัญหานี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2543: 53) ระบุว่าหลักสูตรควรให้ความสำคัญกับพื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์ น้อยกว่าการผลิตและการพัฒนาสื่อเพื่อการศึกษา ทั้งมีคุณภาพน้อยและไม่กระจายตัวไม่กว้างขวาง สอดคล้องกับ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2545: 22) ที่กล่าวว่า ในปัจจุบันสื่อเพื่อการศึกษาต่างๆ มีน้อย และไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน การจัดระบบการค้นหาสื่อความรู้ยังไม่ทันสมัยไม่สนองความต้องการของประชาชน อีกทั้งยังขาดเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการจัดบริการสื่อ

4.4 ด้านบุคลากร ธีรชนก เกาบัว (2543: 84) กล่าวถึงปัญหาด้านบุคลากรทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาว่า บุคลากรยังขาดความรู้ ความสามารถ ขาดทักษะด้าน

เทคโนโลยี สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติชั้นพื้นฐาน (2543ก: 33) ที่เห็นว่าการผลิตบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา มิได้ผลิตช่างเทคนิค และบัณฑิตในสาขานี้ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ แม้แต่กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ม.ป.ป.: 10-11) ก็ยังให้ความเห็นว่าการผลิตบุคลากรทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา ยังไม่กระจายตัวครอบคลุมทุกพื้นที่ จึงเป็นปัญหาด้านบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาของประเทศ

4.5 ด้านการลงทุน ของภาครัฐส่วนใหญ่ เน้นการวางระบบและสร้างฮาร์ดแวร์ แต่มีการเตรียมการด้านซอฟต์แวร์และบุคลากรน้อยมาก ซึ่งปัญหาในการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เกิดจากโครงสร้างพื้นฐานรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ ยังมีการกระจายตัวน้อย ทำให้ผู้เรียนจำนวนมากไม่สามารถใช้บริการเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ส่วนกิจการด้านโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร การให้ข่าวสารข้อมูลมากกว่าการพัฒนาการเรียนรู้ของคน การพัฒนาเครือข่าย มีลักษณะต่างคนต่างทำ ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองและใช้งานไม่คุ้มค่าการลงทุน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2550: 124)

การเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวปฏิบัติในการเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2549: 1-9) กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศหลักการ และแนวทางการเทียบโอนผลการเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา ประกาศเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2546 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำเอกสารแนวดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานเทียบโอนผลการเรียนได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งมีแนวทางบางประเด็นไม่ได้กำหนดรายละเอียดไว้เพื่อถือปฏิบัติเป็นแนวทางกลาง โดยเฉพาะหลักสูตรการเรียนการสอน สถานศึกษาสามารถจัดทำรายวิชาในแต่ละกลุ่มเพื่อให้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นหน่วยการเรียนรู้รายวิชาใหม่ๆ รายวิชาที่มีความเข้มข้นได้อย่างหลากหลาย จึงทำให้การจัดการเรียนการสอน จำนวนเวลา จำนวนหน่วย มีความแตกต่างกันในแต่ละสถานศึกษา ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้จัดทำแนวปฏิบัติเฉพาะการเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น เป็นแนวทางกลางๆ เกี่ยวกับการให้จำนวนหน่วย การให้ผลการเรียน การบันทึกผลการเรียน ผลการเทียบโอน และการคิดเกรดเฉลี่ย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนดังกล่าว ให้เป็นดุลยพินิจของสถานศึกษาที่รับเข้าเรียน

โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับคุณสมบัติของนักเรียนแต่ละคน และคำนึงถึงคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การเทียบโอนผลการเรียน หมายถึง การนำผลการเรียน ผลการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์การทำงาน การฝึกอาชีพ มาเทียบโอน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาต่อเนื่องตาม หลักสูตรของสถานศึกษาที่รับเทียบโอนผลการเรียน

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

การศึกษาในระบบ หมายถึง การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

การศึกษานอกระบบ หมายถึง การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการจัดการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความ ต้องการของแต่ละบุคคลและแต่ละกลุ่ม

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคมสภาพแวดล้อม สื่อหรือ แหล่งความรู้อื่นๆ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ผู้เรียนโดยบิดา มารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การจัดการศึกษาโดยศูนย์การเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ศูนย์การเรียน ซึ่งสถานประกอบการจัดตั้งขึ้น

การศึกษาหลักสูตรระยะสั้น หมายถึง การศึกษาตามหลักสูตรเฉพาะ หรือหลักสูตรฝึกอบรม ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาหลักสูตรเฉพาะ หมายถึง การศึกษาเฉพาะทางที่จัดโดยกระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่น ที่จัดตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้น

การฝึกอาชีพ หมายถึง การฝึกปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ฝีมือ และทัศนคติ จนทำให้ผู้รับการฝึก สามารถทำงานในสาขาอาชีพที่รับการฝึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจเป็นการฝึกทางด้านอาชีพ ในรูปแบบต่างๆ เช่น ทางด้านช่าง ทางด้านธุรกิจ เป็นต้น สำหรับผู้ที่มีงานทำอยู่แล้วหรือผู้ที่ไม่มีการทำ หรือเป็นนักเรียน/นักศึกษา ทำการฝึกในสถานประกอบการ ในหน่วยงานของรัฐและเอกชน หรือจาก แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ

ประสบการณ์การทำงาน หมายถึง ความสามารถ ทักษะ ที่สะท้อนถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการ สังสมประสบการณ์ในการทำงาน

หลักการพื้นฐานในการเทียบโอนผลการเรียน

1. กระจายอำนาจไปสู่สถานศึกษา
2. คำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ยอมรับผลการดำเนินงานของโรงเรียนเดิม
4. ยึดหลักความเป็นธรรม โปร่งใส และมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

แนวทางการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

1. พิจารณาจากเอกสารแสดงผลการเรียน/ผลการเรียนรู้ เช่น ระเบียบแสดงผลการเรียน ประกาศนียบัตร ใบรับรองผลการศึกษา สมุดบันทึกผลการเรียนรู้ หรือหลักฐานอื่นที่แสดงถึงความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ของผู้ขอเทียบโอน

2. ประเมินความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ที่มีมาก่อน ของผู้ขอเทียบโอน การดำเนินงานเทียบโอนผลการเรียนให้พิจารณาในแนวทาง ดังนี้

- 2.1 การพิจารณาระดับชั้นการศึกษาการพิจารณาเทียบโอนเข้าสู่ชั้นเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้พิจารณาเทียบโอนจากผลการเรียนเดิมโดยยึดหลักการเทียบชั้นต่อชั้นปีที่เรียนตามผลการเรียนที่ผู้เรียนมีอยู่ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัวอย่างเช่น

- 2.1.1 เทียบโอนผลการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เพื่อเข้าเรียนต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบโอนผลการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อเข้าเรียนต่อชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

- 2.1.2 เทียบโอนผลการเรียนเกรด 2 จากหลักสูตรต่างประเทศ เพื่อเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบโอนผลการเรียนเกรด 5 เพื่อเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

- 2.1.3 เทียบโอนผลการเรียนเกรด 6 จากหลักสูตรต่างประเทศ เพื่อเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หรือเทียบโอนผลการเรียนเกรด 9 เพื่อเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในกรณีนี้ หากผู้เรียนต้องการขอเทียบความรู้ ใบเทียบวุฒิการศึกษา ให้นำหลักฐานการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากต่างประเทศไปขอเทียบความรู้ เทียบวุฒิการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 2.2 บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา เพื่อให้ระบบการดำเนินงานเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษามีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ และส่งเสริมมั่นใจสถานศึกษาที่รับนักเรียนเข้าเรียนในฐานะผู้ที่ทำหน้าที่เทียบโอนผลการเรียน และสถานศึกษาที่ผู้เรียนนำความรู้/ผลการเรียนรู้อมาขอโอนในฐานะผู้ส่งต่อ จึงต้องดำเนินการในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเทียบโอนด้วย เช่น การจัดทำระเบียบ

แนวปฏิบัติการเทียบโอนของสถานศึกษา การแต่งตั้งคณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียน การจัดทำ เอกสารหลักฐานการศึกษา การจัดทำเอกสารหลักฐานการเทียบโอน มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

2.2.1 จัดทำระเบียบ หรือแนวปฏิบัติในการเทียบโอนผลการเรียนของ สถานศึกษา เพื่อเป็นหลักในการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และสำหรับผู้ที่ต้องการเข้าศึกษา ต่อเนื่องจะได้ทราบข้อกำหนดของสถานศึกษาและใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจสมัครเข้าเรียน

2.2.2 แต่งตั้งคณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียน ซึ่งเป็นบุคลากรภายใน สถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนและประเมินความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้ขอเทียบโอน โดยหัวหน้าสถานศึกษาเป็นผู้อนุมัติผลการเทียบโอน สถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการเพิ่มเติมได้ และกรรมการหรืออนุกรรมการควรมีความรู้พื้นฐาน ที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ที่จะเทียบโอน หากมีความจำเป็นให้สถานศึกษาสามารถเชิญผู้มี ประสบการณ์ หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากภายนอกเข้าร่วมเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการ ทั้งนี้ การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนควรมีระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่ชัดเจน

2.2.3 จัดทำเอกสาร หลักฐาน เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาเทียบโอนผล การเรียนและการประเมินสถานศึกษาเดิมที่ผู้เรียนได้เรียนจนมีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และนำไป ขอเทียบโอนที่สถานศึกษาแห่งใหม่ จะต้องจัดทำเอกสารหลักฐาน ที่แสดงผลการเรียน ผลการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนได้รับและข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นเพื่อการส่งต่อไปยังสถานศึกษา ที่จะรับเทียบโอนให้สามารถ พิจารณาเทียบโอนผลการเรียนได้อย่างเหมาะสมกับตัวนักเรียน สถานศึกษาที่รับเทียบโอน จัดทำ เอกสารเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาเทียบโอน เช่น แบบคำร้องหรือแบบยื่นความจำนงขอเทียบโอน แบบประเมิน แบบเสนอขออนุมัติผลการเทียบโอน ใบแจ้งผลการเทียบโอน ทะเบียนผู้ขอเทียบโอน เป็นต้น ยังต้องจัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาที่แสดงผลการเรียนของนักเรียนขณะที่ได้เรียนอยู่ในโรงเรียน

2.3 กำหนดคุณสมบัติของผู้ขอเทียบโอนผลการเรียน

สถานศึกษาที่รับเทียบโอนผลการเรียนเป็นผู้กำหนดคุณสมบัติผู้ขอเทียบโอน โดยผู้ขอเทียบโอนจะต้องสมัครเข้าเป็นนักเรียนในสถานศึกษาที่รับเทียบโอน ก่อนยื่นความจำนง ขอเทียบโอน และมีคุณสมบัติเฉพาะตามที่สถานศึกษาที่รับเทียบโอนกำหนด

2.4 กำหนดช่วงเวลาในการยื่นความจำนงขอเทียบโอนผลการเรียน

2.4.1 สถานศึกษาที่รับเทียบโอนผลการเรียนควรกำหนดช่วงเวลาการเทียบโอน ผลการเรียนในช่วงต้นปีก่อนเปิดภาคเรียน หรือในช่วงต้นภาคเรียนแรก ที่รับสมัครนักเรียนเข้าเรียน เพื่อการวางแผนการเรียนร่วมกัน ที่เหมาะสมกับนักเรียน หากผู้ขอเทียบโอนมีความจำเป็น ไม่สามารถ ยื่นความจำนงขอเทียบโอนได้ตามเวลาที่สถานศึกษากำหนด ให้อยู่ในดุลยพินิจของสถานศึกษาที่รับ เทียบโอนและให้เทียบโอนให้เสร็จสิ้นภายในภาคเรียนนั้นๆ

2.4.2 ในระหว่างที่ศึกษาอยู่ หากนักเรียนประสงค์ไปศึกษาหรือเสริมความรู้ ทักษะ ประสบการณ์จากแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ เป็นการเพิ่มเติมในภายหลัง นักเรียนจะต้องแสดงความจำนงต่อสถานศึกษา และได้รับอนุญาตจากสถานศึกษา ก่อนการไปศึกษาในแหล่งการเรียนรู้อื่น อาจมีการประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ได้ ทั้งนี้การเทียบโอนผลการเรียนรู้ให้อยู่ในดุลยพินิจของสถานศึกษาที่รับเทียบโอนและเป็นไปตามหลักเกณฑ์การไปศึกษาหรือเสริมความรู้ ทักษะจากแหล่งการเรียนรู้อื่น และตามช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์สถานศึกษากำหนด

2.5 พิจารณาอายุของผลการเรียน ผลการเรียนรู้ที่นักเรียนนำมาขอเทียบโอน ให้สถานศึกษาที่รับเทียบโอนพิจารณาว่าเป็นผลการเรียนที่นักเรียนได้รับมาเมื่อใด หากเป็นผลการเรียนที่ได้ศึกษาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมาแล้ว และมีได้รับการพัฒนาหรือเสริมเพิ่มเติมความรู้ ทักษะ แต่อย่างไร สถานศึกษาอาจไม่รับเทียบโอนได้

3. การประเมิน

การประเมินความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้ขอเทียบโอน สามารถประเมินด้วยเครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การประเมินแฟ้มสะสมผลงาน การทดสอบมาตรฐาน การสอบปากเปล่า การปฏิบัติจริง เป็นต้น สถานศึกษาต้องมีระบบการประเมินที่มีมาตรฐาน มีความเที่ยงตรง ถูกต้องตามหลักวิชาการ เชื่อถือได้ สถานศึกษาที่เทียบโอนอาจขอความร่วมมือจากองค์กรหรือหน่วยงาน ที่มีหน้าที่ประเมินที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือและวิธีการ หรือขอความร่วมมือจากผู้ประเมินที่มีความรู้ ประสบการณ์ ในสาขาวิชาที่ต้องการประเมิน

4. วิธีปฏิบัติและการจัดเข้าชั้นเรียน

4.1 การเทียบโอนจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เข้าสู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้พิจารณาถึงความรู้ขั้นสุดท้ายที่ได้เรียนและจัดเข้าเรียนต่อเนื่องในชั้นที่ได้เรียนอยู่เดิม

4.2 เมื่อนักเรียนได้รับการเทียบโอนผลการเรียนแล้ว หากสถานศึกษาที่รับเทียบโอน เห็นว่ายังมีสาระการเรียนรู้รายวิชา กิจกรรมใดที่ต้องจัดให้เรียนเสริมเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานดีขึ้นหรือเป็นรายวิชาที่สถานศึกษาเน้นความเป็นเลิศ หรือมีความจำเป็นต้องเรียนเพื่อให้ครบตามเงื่อนไขการจบ ช่วงชั้นหรือครบตามโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา อาจจัดสอนเสริมหรือให้ลงทะเบียนเรียนเพิ่มตามความจำเป็น การจัดสอนเสริมหรือจัดให้เรียนเพิ่มเติม จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะนำไปใช้ในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ ทั้งนี้ผู้ขอเทียบโอนจะต้องเรียนต่อเนื่อง และจบการศึกษาตามเกณฑ์การจบช่วงชั้นของหลักสูตรสถานศึกษาที่รับเทียบโอน สำหรับรายวิชาที่ยังไม่มีการตัดสินผลการเรียน ให้สถานศึกษาที่รับเทียบโอนพิจารณาว่า สามารถจัดเป็นรายวิชาในหลักสูตรของสถานศึกษา เพื่อจัดให้เรียนเพิ่มเติม หรือดำเนินการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

4.3 จำนวนหน่วยกิต หน่วยการเรียนรู้ หน่วยน้ำหนัก ที่ผู้ขอเทียบโอนได้รับจากการเทียบโอนผลการเรียน ให้พิจารณาความรู้และทักษะสำคัญที่ได้เรียน เพื่อประกอบการพิจารณาเทียบโอน ทั้งนี้ เพื่อให้ครบตามเกณฑ์การจบช่วงชั้นของหลักสูตรสถานศึกษาที่รับเทียบโอน

4.4 ผู้ขอเทียบโอนต้องมีเวลาเรียนอยู่ในสถานศึกษาที่รับเทียบโอนอย่างน้อย 1 ภาคเรียน เพื่อการศึกษาอบรมบ่มเพาะตามจุดเน้นและปรัชญาการศึกษาของสถานศึกษาที่รับเทียบโอนและจบช่วงชั้นตามเกณฑ์ของสถานศึกษาที่รับเทียบโอน

5. การเทียบโอนผลการเรียนสำหรับนักเรียน โครงการแลกเปลี่ยน ให้ถือปฏิบัติตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้แล้ว

6. การให้จำนวนหน่วย การให้ผลการเรียน การบันทึกผลการเรียนและการคิดผลการเรียนเฉลี่ย การให้จำนวนหน่วยกิต หน่วยการเรียนรู้/หน่วยน้ำหนัก การให้ผลการเรียน การบันทึกผลการเรียนและการคิดผลการเรียนเฉลี่ยในรายวิชา สาระ กิจกรรม ที่ได้จากการเทียบโอนผลการเรียนจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรเดิมของกระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรเฉพาะ หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรต่างประเทศ จากการศึกษาที่จัดโดยครอบครัว ประกอบการณ์ การทำงาน การฝึกอาชีพ ฯลฯ เพื่อเข้าศึกษาต่อการศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาสามารถพิจารณาจากรูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนได้ ดังนี้

รูปแบบการเทียบโอนผลการเรียน

ผลการเรียนของผู้ขอเทียบโอนอาจเกิดจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบหรือ การศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถจำแนกออกเป็น การศึกษาในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การศึกษาตามหลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรเฉพาะ การศึกษาที่จัดโดยครอบครัว ศูนย์การเรียนรู้ การฝึกฝีมือ การฝึกอาชีพ รวมทั้งประกอบการณ์การทำงานจากแรงงานไทย ในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น สามารถนำมาสรุปแนวทางการพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมี การให้จำนวนหน่วย การให้ผลการเรียน การบันทึกผลการเรียน และการคิดผลการเรียนเฉลี่ยได้ ดังนี้

1. การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบเข้าสู่การศึกษาในระบบ
2. การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษานอกระบบเข้าสู่การศึกษาในระบบ
3. การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาโดยครอบครัวเข้าสู่การศึกษาในระบบ
4. การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียนจากการจัดการศึกษาโดยศูนย์การเรียนรู้การศึกษาหลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรเฉพาะ การฝึกอาชีพ ประกอบการณ์การทำงานเข้าสู่การศึกษาในระบบ

5. การพิจารณาเทียบโอนผลการเรียน จากการศึกษาตามหลักสูตรต่างประเทศ เข้าสู่การศึกษาในระบบ

ดังนั้น การจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ถึงแม้จะใช้เกณฑ์การวัดผลประเมินผลของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แต่การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับนักเรียนที่ออกกลางคัน เป็นการหาวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาการออกกลางคันของนักเรียน หรือนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่างๆ ได้เรียนจนจบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเรียนที่หลากหลาย มีการบริหารจัดการศึกษา มีกลุ่มเป้าหมาย หลักสูตรการเรียนการสอน การจัดการเรียนรู้ การประเมินผล สถานศึกษาอาจจัดทำเป็นกิจกรรมโครงการต่างๆ ในสถานศึกษา และมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของผู้เรียน ตามแนวคิดของการศึกษาตามอัธยาศัย แล้วใช้แนวทางการเทียบโอนผลการเรียนรู้ เข้าสู่การศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 3 แนวปฏิบัติการเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวทาง การพิจารณา	การเทียบโอนจากการศึกษา ในระบบเข้าสู่การศึกษา ในระบบ	การเทียบโอนจากการศึกษา นอกระบบเข้าสู่การศึกษา ในระบบ	การเทียบโอนจากการจัด การศึกษาตามอัธยาศัย โดย ศูนย์การเรียน การศึกษาตาม หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตร เฉพาะ ประสบการณ์ การฝึก อาชีพ เข้าสู่การศึกษาในระบบ
วิธีปฏิบัติในการ จัดเข้าชั้นเรียน	1. เทียบโอนรายวิชา/สาระ กิจกรรม ที่ผ่านการตัดสินผล การเรียนจากสถานศึกษาเดิม และจัดเข้าชั้นเรียนต่อเนื่องจาก ที่เรียนอยู่เดิม เช่น จบ ป.1 จัด เข้าเรียน ป.2 สถานศึกษาอาจ ประเมินบางรายวิชาที่จำเป็น เพื่อการตรวจสอบความรู้พื้นฐาน 2. รายวิชา/สาระ/กิจกรรม ที่ยัง ไม่ได้ตัดสินผลการเรียน ให้ ประเมินตามเกณฑ์ หากไม่ผ่าน ตามเกณฑ์ให้ลงทะเบียนเรียน เพิ่มเติมโอนหมวดวิชา สาระ/ กิจกรรม ที่ผ่านการตัดสินผล การเรียนจากสถานศึกษาเดิม	1. เรียนผ่านอย่างน้อย 3 หมวดวิชา จัดให้เรียนปีที่ 2 ของช่วงชั้น และ ลงทะเบียนเรียนต่อไปตามปกติ 2. เรียนผ่านอย่างน้อย 6 หมวด วิชาจัดให้เรียนปีที่ 3 ของช่วงชั้น และลงทะเบียนเรียนต่อใน รายวิชาที่จำเป็นต้องเรียน เพื่อให้ครบตามเกณฑ์การจบ ช่วงชั้นตามหลักสูตรของ สถานศึกษาใหม่ที่รับเข้าเรียน	พิจารณาความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ที่ขอเทียบโอนว่า ตรงกับรายวิชา/สาระ/กิจกรรม ใด จึงทำการประเมิน หาก ปรากฏว่าข้อไม่ตรงกับที่ปรากฏ ในโครงสร้างหลักสูตรให้ กำหนดและบรรจุข้อนั้นไว้ใน หลักสูตร

ตาราง 3 (ต่อ)

แนวทาง การพิจารณา	การเทียบโอนจากการศึกษา ในระบบเข้าสู่การศึกษา ในระบบ	การเทียบโอนจากการศึกษา นอกระบบเข้าสู่การศึกษา ในระบบ	การเทียบโอนจากการจัด การศึกษาตามอัธยาศัย โดย ศูนย์การเรียนรู้ การศึกษาตาม หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตร เฉพาะ ประสบการณ์ การฝึก อาชีพ เข้าสู่การศึกษาในระบบ
จำนวนหน่วยกิต หน่วยการเรียนรู้ หน่วยน้ำหนัก	พิจารณาแล้วเห็นว่าเทียบโอน ผลการเรียนได้จำนวนหน่วยให้ เป็นไปตามโครงสร้างหลักสูตร ของสถานศึกษาเดิม	พิจารณาแล้วเห็นว่าเทียบโอน ผลการเรียนได้จำนวนหน่วยให้ เป็นไปตามโครงสร้างหลักสูตร ของสถานศึกษาใหม่	ให้จำนวนหน่วยของรายวิชา สาระตามเกณฑ์ของ สถานศึกษาใหม่สำหรับ กิจกรรมไม่ให้จำนวนหน่วย
ผลการเรียน/ ผลการประเมิน	ยอมรับผลการเรียนของ สถานศึกษาเดิม	ไม่ต้องให้ผลการเรียนใน รายวิชา/สาระ/กิจกรรม ที่ได้ จากการเทียบโอน	ผลการประเมินความรู้ทักษะ ประสบการณ์ให้เป็นไปตามที่ สถานศึกษาใหม่กำหนด
การบันทึก ผลการเรียน ในใบแสดง ผลการเรียน	1. ไม่ต้องนำรายวิชาและผล การเรียนเดิมกรอกในใบแสดง ผลการเรียนของสถานศึกษา ใหม่ แต่ให้แนบใบแสดงผลการ เรียนเดิมไว้กับใบแสดงผลการ เรียนใหม่และบันทึกจำนวน หน่วยที่ได้รับการเทียบโอนตาม โครงสร้างหลักสูตรของ สถานศึกษาเดิมไว้ในช่อง หมายเหตุ 2. รายวิชา/สาระ/กิจกรรมที่ยัง ไม่ได้ตัดสินผลการเรียน และ ได้รับการประเมินให้นำผลการ ประเมินกรอกในช่องหมายเหตุ	ไม่ต้องนำหมวดวิชาและ ผลการเรียนเดิมกรอกใน ใบแสดงผลการเรียนของ สถานศึกษาใหม่ แต่ให้ แนบใบแสดงผลการเรียน เดิมไว้กับใบแสดงผลการ เรียนใหม่และบันทึก จำนวนหน่วยที่ได้รับการ เทียบโอนตามโครงสร้าง หลักสูตรของสถานศึกษา ใหม่ไว้ในช่องหมายเหตุ	นำผลการประเมินความรู้ ทักษะประสบการณ์กรอกในใบ แสดงผลการเรียน
การคิด ผลการเรียนเฉลี่ย	การคิดผลการเรียนเฉลี่ยให้นำ ผลการเรียนและจำนวนหน่วย จากสถานศึกษาเดิมมาคิดรวม กับผลการเรียนและจำนวน หน่วยที่ได้จากการเรียนใน สถานศึกษาใหม่และคิดผลการ เรียนเฉลี่ยรวมตลอดช่วงชั้น	การคิดผลการเรียนเฉลี่ยให้ คิดจากรายวิชาที่มีจำนวน หน่วยและระดับผลการเรียน ที่ได้เรียนในสถานศึกษาใหม่	การคิดผลการเรียนเฉลี่ยให้คิด จากรายวิชาที่ได้จากการเรียน ในสถานศึกษาใหม่ โดยไม่ต้อง นำผลการประเมินความรู้ทักษะ ประสบการณ์ มาคิดรวม